

národní
úložiště
šedé
literatury

Výroční zpráva Moravské zemské knihovny v Brně 2004

Moravská zemská knihovna v Brně; Kubíček, Jaromír
2005

Dostupný z <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-383440>

Dílo je chráněno podle autorského zákona č. 121/2000 Sb.

Tento dokument byl stažen z Národního úložiště šedé literatury (NUŠL).

Datum stažení: 14.04.2021

Další dokumenty můžete najít prostřednictvím vyhledávacího rozhraní nusl.cz .

MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA

Výroční zpráva 2004

Výroční zpráva 2004

Moravská zemská knihovna v Brně

Redakce: Jaromír Kubíček

Technická a grafická úprava: Michaela Shejbalová

ISBN 80-7051-158-3

OBSAH

ÚVOD	5
HISTORICKÉ FONDY MORAVSKÉ ZEMSKÉ KNIHOVNY	7
KNIHOVNA BENEDIKTINŮ V RAJHRADĚ	35
VĚDA A VÝZKUM	39
ČINNOST PODLE ÚTVARŮ	45
1. Útvar ředitele	45
2. Ekonomický odbor	47
3. Odbor služeb	52
4. Odbor automatizace a informací	57
5. Oddělení periodik	60
6. Oddělení firemních a obchodních informací	62
7. Oddělení rukopisů a starých tisků	64
8.1 Oddělení doplňování fondů	66
8.2 Oddělení jmenných autorit	68
8.3 Oddělení jmenného popisu	70
8.4 Oddělení věcného popisu	71
8.5 Oddělení revize fondů	73
9. Oddělení knihovnictví	74
10. Oddělení hudební	77
11. Oddělení zahraničních knihoven	78
12. Technické ústředí knihoven	80
PŘÍLOHY	83
Plnění výkonových ukazatelů 2004	83
Kalendárium významných událostí	89
Publikační činnost v roce 2004	97
Přehled a číslování útvarů MZK	98
Kontaktní údaje	99

ÚVOD

V roce 2001 byly otevřeny v České republice téměř souběžně novostavby dvou velkých vědeckých knihoven. Vedle Liberce byli jsme my v Brně první, kteří měli to štěstí působit se svými knihovnickými a informačními službami v moderních prostorách.

Co se změnilo?

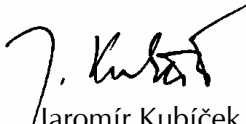
V zásadě mnoho. Ze tří brněnských knihoven se soustředilo vše do jedné novostavby, dostatečně mobilní a rozvrstvené podle potřebných činností. Čtenáři si do ní brzy našli cestu, a to v daleko větším počtu než dříve. Kvantitativní ukazatele výkonů naskočily ve všech směrech a zdá se, že už dosáhly svého nového standardu.

Co to znamená?

- ~ Doplnování knihovního fondu reaguje na stále vyšší ediční činnost tisíců českých nakladatelů. Jen za rok 2004 bylo o 12 % povinných výtisků knižní produkce více než v roce předchozím. Možné výhody automatizace spočívající ve stahování katalogizačních záznamů ze souborného katalogu jsou v naší knihovně menší, než je nárůst nově vydaných knih.
- ~ Katalogizaci se daří přinášet stále nové podněty ke změnám pravidel, které představují náročnou práci „an sich“. Jde o celostátní procesy, které musí uspokojovat především dodavatele SW pro svou ekonomickou nákladnost. Představy o zúročení vložených prostředků efektivitou systému jsou z mnoha důvodů stále v nedohlednu.
- ~ Téměř dvojnásobný nárůst čtenářů a výpůjček má své negativní dopady. Běžná opotřebovanost knihovních dokumentů je stále zřejmější. Ztráty ohlášené čtenáři v počtu 1 104 knih za rok jsou otřesným číslem.

To jsou věci jistě na pováženou, které představují varovné signály, a musíme se s nimi vyrovnávat. Za úspěšné je však možné považovat výsledky dosažené v průběhu roku 2004 v jednotlivých činnostech při

doplňování, zpracování a využívání knihovního bohatství. Podrobně o tom svědčí zprávy z jednotlivých útvarů knihovny, kterých bylo dosaženo s cílevědomým úsilím.

Jaromír Kubíček

HISTORICKÉ FONDY MORAVSKÉ ZEMSKÉ KNIHOVNY

Moravská zemská knihovna v Brně

Dnešní MZK nepatřila k těm šťastným, které jako podobné knihovny vznikly za josefínských reforem a získaly tak velké množství knih ze zrušených klášterů, naopak vznikla jako soukromá knihovna několika hospodářských společností, zajímajících se o tehdy moderní literaturu zemědělskou a přírodovědnou. Tyto společnosti se spojily a r. 1811 vznikla tak Císařsko-královská moravská společnost k podpoře zemědělství, přírodovědy a vlastivědy. Když iniciovala v r. 1818 vznik Františkova muzea, jeho součástí se stala i spolková knihovna, která takto získala jako muzejní „právo“ na staré tisky. Ty také ve velké míře získala od mecenášů z řad šlechty a vyšších politiků: Antonín Bedřich hrabě Mitrovský (1770–1842), Antonín Ensmann rytíř z Ronova († 1857), moravík z oblasti historie a topografie z 18. století, mikulovský kapitulár Řehoř Norbert Korber (1749–1843), farář z Blučiny Václav Pešina (1782–1859) a hlavně kněz Bedřich hrabě Sylva Tarouca (1816–1884), který věnoval 6 000 svazků, z toho téměř sto bohemik. Ale nebyla to jen honorace, výzva ke sběru památek našla ohlas i mezi prostými občany, jak ukazuje česky psaná dedikace Jana Trundy z r. 1828. Knihovna nadále rostla, v r. 1864 měla 26 000 svazků, bohemik bylo přes 570 děl. V prosinci 1883 se knihovna stala veřejnou a současně se i osamostatnila od Zemědělské společnosti. Konečně v červnu 1901 ji převzala země Morava jako knihovnu zemskou, čímž se zlepšily možnosti prostorové (od r. 1907 umístění ve druhém Zemském domě) a finanční. Při delimitaci s Moravským zemským archivem r. 1901 předala všechny své rukopisy (asi 1 000 svazků literárního i archivního obsahu) za 2 000 svazků starých tisků, mezi nimiž bylo 261 bohemik. Pomocí prostředníků získala evangelickou literaturu z Valašska, včetně několika unikátních spisů Komenického. Komeniána knihovna nakoupila i u antikvářů ve Vídni, Mnichově, Lipsku a Frankfurtu nad Mohanem. Krátce po vzniku Československé republiky byl přijat zákon o založení české univerzity v Brně a Zemská knihovna byla určena jako vhodná pro potřeby nového ústavu. Dne 23. 5. 1923 získala knihovna postavení Zemské a univerzitní ve státní správě, a tím i nové výhody plynoucí z tohoto titulu. Knihovna stále rostla nákupy: v r. 1919 získala cennou sbírku slezského evangelického faráře

Josefa Gustava Adolfa Szalatnaye (1861–1925), kde bylo 59 bohemik, a roku následujícího sbírku bohemisty Adolfa Patery (1836–1912) s komentáři, obrozeneckou literaturou a zbytky rozprodané knihovny Josefa hraběte Auersperga (1767–1829) v typických vazbách, celkem přes 80 svazků. Jako státní instituce se mohla podílet na státem nařízených opatřeních, jako byla tzv. Gymnaziální akce v r. 1926, kdy bylo nařízeno, aby nepotřebné knihy byly předány státním univerzitním knihovnám. Knihy z pražských novoměstského a malostranského, chomutovského, roudnického, žateckého, kroměřížského a mikulovského gymnázia představovaly jen slovníky a jazykovědu, zato pravým pokladem byla Jihlava, kde vedle 40 prvotisků a 220 tisků 16. století byl i jediný deskotisk (holandská Biblia pauperum) na území České republiky. Také státní nákupy nebyly zanedbatelné, vedle Kravaří a Čech pod Kosířem se jednalo o pražskou sekundogenitární Lobkovickou knihovnu (přes 100 bohemik) a Dietrichstejnskou v Mikulově bez tištěných bohemik. Vítaným doplňkem byly i knihovny dvou brněnských institucí, které ve 20. letech minulého století byly našemu ústavu předány, a to Matice moravské (27 bohemik) a Musejního spolku (42 českých tisků). Druhou světovou válku přežila knihovna bez úhony na fondech a mohla i nadále pracovat, protože nebyla jen knihovnou univerzitní, nýbrž sloužila široké veřejnosti. Po válce byla knihovna zavalena konfiskáty, mezi nimiž se nacházely i tři zámecké knihovny, které byly v 60. letech postaveny jako samostatné historické celky. V roce 1948 bylo zřízeno oddělení rukopisů a starých tisků, jehož prvním úkolem bylo vyčlenění starých tisků v samostatný fond, což umožnilo lepší evidenci a také vznik prvního seznamu knihopisných bohemik. Roku 1950 byly knihovně svěřeny klášterní knihovny, které fondu nepřinesly ani svazek, protože byly ponechány jako historické celky, některé v původních interiérech, jiné, když to nebylo možné, v depozitářích, ale oddělení přidaly práce nad hlavu, protože většinou neměly ani katalogy. Je až s podivem, jak tehdejší vedoucí oddělení dr. Vladislav Dokoupil (1918–1992) tuto gigantickou práci s čtvrtmilionem svazků s minimálním počtem pracovníků (1 nebo 2) úspěšně zvládl. Ať jsou dnešní názory na klášterní akci jakékoliv, bylo alespoň zjištěno nečekané množství unikátů Knihopisu, o kterých by jinak nikdo nevěděl. Dalším větším přírůstkem byla část necitlivě rozdělené knihovny 1. německého gymnázia v Brně, kterou nám předala univerzita v r. 1952;

podobně nám ředitelství gymnázia na Slovanském náměstí přenechalo své staré fondy v r. 1966. Převzali jsme i fondy muzejní: Kunštát na Moravě, Uherské Hradiště (12 bohemik) a Uherský Brod. Samozřejmě většinou po jednotlivinách jsme neopomenuli ani antikvární trh; menší přírůstky v poslední době způsobil i fakt, že jsme hodně titulů již měli. Tak např. z Knihopisu po heslo „Píseň“ je v našem fondu průměrně každý třetí záznam. Dnes má Moravská zemská knihovna na 3 260 svazků se 683 duplikáty.

Zámecká knihovna Chorinských z Veselí nad Moravou

Dnešní knihovnu tvoří vlastně knihovny dvě, které na začátku 20. století byly spojeny v jeden celek. Starožitný šlechtický rod Chorinských z Ledské můžeme již v polovině 17. století sledovat na vlastnických zápisech v knihách a když hrabě František Karel st. (1689–1741) zdědil panství a zámek Veselí, umístil tam i rodovou knihovnu, kterou rozšířil jeho vnuk František Karel ml. († 1821); péče o knihovnu je vidět i z toho, že od r. 1812 náležela k fideikomisu. Druhou knihovnu zbudoval rod Walldorfů. Zakladatel Gottfried Walldorf (1618–1687) pocházel z bohaté kupecké rodiny z Kolína nad Rýnem. Je to typický představitel šlechty od pera. Do šlechtického stavu byl povýšen jako rytíř roku 1664, r. 1672 koupil panství Sádek. Jeho syn Gottfried Ingnác († 1739) byl již hrabětem a roku 1733 nechal knihovnu zkatologizovat nějakým kapucínem, který podle jejich způsobu natřel hřbety šedou olejovou barvou, takže se knihy Walldorfů lehce poznají. Oba rody byly v příbuzenském svazku a r. 1796 se Chorinští stali univerzálními dědici; knihovna však zůstala v Želešicích a po jejich prodeji opět v Sádce až do spojení s knihovnou Chorinských ve Veselí. Přestože obě knihovny utrpěly požárem i povodní, zůstal v nich úctyhodný počet svazků, a to přes 15 000. Bohemik je 83 svazků se 14 duplikáty, 5 vzácnějších tisků se nalézá pouze v tomto fondu. Jsou to jazykové učebnice (Álvarez, Auxilia humaniorum scholarum), divadelní parergon o králi Davidovi z r. 1672, první díl Gesnerovy Historia animalium z r. 1551 a patrně unikátní tisk k týdenní pobožnosti, kterou ve Vídni zavedl František de Paula Chorinský s českou mariánskou písní z r. 1788. Od Walldorfů je nejpočetněji zastoupeno právo téměř s úplným Weingartenem.

Zámecká knihovna hrabat Khuen-Belasi z Emina dvora u Hrušovan

Ačkoli má knihovna téměř 3 400 svazků se 138 z 16. a 17. století, knihopisných bohemik je pouze 6, a to se ještě jedná o tisky německé s českými pasážemi a slovy (Desing, Schaller). Alodiální panství Hrušovany získala rodina sňatkem teprve v r. 1884 a „bohemikálně“ se chovala podporou mistra secese Alfonse Muchy (1860–1939) a úzkými přátelskými vztahy s uměleckým historikem Maxem Dvořákem (1874–1921).

Zámecká knihovna Kübecků z Lechovic

Knihovnu v Lechovicích zřídil rakouský politik a státník Karel Bedřich Kübeck svobodný pán z Kübau (1780–1855). Chudý chlapec, který se proslavil; jihlavský rodák z chudých měšťanských poměrů studoval ve Vídni a v Praze filosofii, práva a politické vědy. Roku 1800 vstoupil do státních služeb a pomalu vystoupil až na stupně nejvyšší; r. 1840 se stal prezidentem dvorní komory a r. 1850 prezidentem říšské rady. Podařilo se mu konsolidovat rakouské finance a vedl Rakousko do Evropy: roku 1841 vypracoval systém státních železnic a v roce 1846 plán telegrafní sítě. V knihovně, která má přes 3 500 svazků, jsou jen dvě bohemika: Thámův slovník z r. 1788 a Schwoy.

Zbytky zámecké knihovny z Lysé nad Labem

Zbytky zámecké knihovny rodiny Sweertsů v počtu 368 svazků od 16. do 19. století výlučně právníckého obsahu s německým razítkem Lissaer Schloss-Bibl. byly pravděpodobně získány za první republiky při jejím rozprodeji. Obsahuje jen 5 bohemik, a to Weingartenovy spisy.

Knihovna dřívějšího jezuitského gymnázia v Brně

Brněnské jezuitské gymnázium bylo otevřeno roku 1578. Při zrušení řádu v r. 1773 mělo prefekta, 6 učitelů a 343 žáků. Bylo postátněno a posléze neslo jméno Prvního německého gymnasia. Knihovna v počtu necelých 2 700 svazků vzhledem k činnosti a jménu gymnázia má kromě 3 nečeských komenián jen 12 bohemik. Jedno z nich čeká na literárního historika: pod pseudonymem Petrus Gallus (=Kohaut?) je latinský epos s českými slovy Aetiada s místem tisku Petrapolis (=Skalica) roku 1772.

Staré tisky z muzea v Uherském Brodě

Na začátku 80. let minulého století nám muzeum v Uherském Brodě předalo čtyři stovky starých tisků, mezi nimiž byly i tisky české, evidované v Knihopisu. Část jsme zařadili do našeho fondu (většinou desideráta), zbytek – většinou neúplné a ve špatném stavu, co se zachovalosti týče – jsme s tisky latinskými a německými postavili jako zvláštní fond, čítající 428 svazků, z toho 35 českých s jedním duplikátem.

Farní knihovna Frýdek

Tuto knihovnu jsme spravovali v letech 1972–1996, kdy v restitučních byla vrácena původnímu majiteli. Měla přes 600 svazků teologické literatury z odkazu místních farářů, českých tisků bylo pouze 7, většinou homiletických a Božanův kancionál. Jediný tisk, který byl pouze v tomto fondu, byla Tepperova disputace s defendentem Hammerschmidem. Známé přísloví o osudech knih potvrzuje i nejstarší kniha, defektní Ferrera postila, která má tištěnou signaturu brněnského bibliofila Alexandra Viléma Balause (1711–1752).

Pedagogická knihovna v Brně

Vznikla roku 1921 sjednocením různých pedagogických a školních knihoven jako výsledek snah dát učitelům vyšší vzdělání, k němuž by měli k dispozici vědeckou speciální knihovnu. V roce 1949 byla postátněna a roku 1958 spojena s dnešní MZK. Pod názvem „Vzácné knihy“ měla separátně začleněno 97 starých tisků a 689 svazků z 19. století po rok 1860. V této sbírce je též 30 starých českých tisků ze 17. a 18. století se 2 duplikáty. Pět tisků je vzácných a nevyskytují se v žádném jiném fondu: vydání Koldína z r. 1582, které není v Knihopisu a je zároveň nejstarší knihou sbírky, a unikátní učebnice Kniha ke čtení z r. 1780, početnice z r. 1795 a slabikář z r. 1800.

Technická knihovna v Brně

Byla založena roku 1900 pro vyučující a studenty Českého učení technického, zřízeného roku 1899. Jinak jsou dějiny stejné jako knihovny

pedagogické, v roce 1948 postátněné a r.1958 spojené s MZK. Knihovna má jediné bohemikum – Peithnerův spis o hornictví.

Knihovna augustiniánského kláštera Staré Brno

Knihovna může být plným právem nazvána vědeckou pro svůj obsah a hlavně pro osobnosti, které v klášteře v 19. století žily a působily: filosofové František Matouš Klácel (1808–1872) a Tomáš Bratránek (1815–1884), hudebník Pavel Křížkovský (1820–1886) a zejména vědec světového jména, zakladatel genetiky, Řehoř Mendel (1822–1884). To již klášter měl za sebou 500 let existence, založen byl roku 1353. Historické peripetie, v nichž se střídaly doby rozkvětu s hlubokým úpadkem, způsobily, že knihovna byla znovu budována v polovině 17. století. Při barokní přestavbě kláštera, zahájené roku 1732, byl též postaven nádherný knihovní sál (1751) a kolem r. 1748 knihy dostaly jednotnou vazbu, případně hřbet. Tak lze odlišit starý fond od novějšího; ztráta starých vazeb však zničila záznamy o osudech knih, např. nejcennějšího českého tisku, jímž je Štyrský Nový zákon z r. 1525. Knihovna rostla především odkazy příslušníků kláštera, jichž je známo na 25 jmen, případně odkazy nečlenů, jako byl farář z Kunčiny Matyáš Josef Teofil Kunerth (ca 1720). Většinou se u českých knih jednalo o jednotliviny, pouze Jeroným Haura (+ 1750), Adeodatus Hanzeli a po přestěhování Filip Neděle a Lukáš Kraus měli větší množství; Haura a Hanzeli začali též vytvářet konvoluty příležitostných kázání a drobných spisů o milostném obrazu P. Marie, který se v kostele chová. Ke zmíněnému přestěhování došlo r. 1783, kdy novostavbu dostaly moravské zemské úřady a augustiniáni se museli spokojit se zrušeným klášterem cisterciáček na Starém Brně. Je pozoruhodné, že přes velké náklady spojené se stěhováním a úpravou nového sídla nebylo zapomenuto na knihovnu, pro kterou bylo zakoupeno poměrně hodně knih ze zrušených moravských klášterů. Ale i tak má knihovna o 27 000 svazcích jen 246 českých starých tisků s 26 duplikáty; 22 tisků se nachází pouze v tomto fondu. Mezi cimélie patří levočské vydání Komenského Orbis pictus z r. 1685. Interiérová knihovna augustiniánů na Starém Brně byla navracena řádu v roce 1997.

Knihovna biskupského alumnátu v Brně

Brněnské biskupství bylo zřízeno 5. 12. 1777 a budoucí kněží studovali v Olomouci. Teprve z iniciativy biskupa Vincence Josefa ze Schratenbachu (v úřadě 1800–1816) dovolil císař František I. dekretem z 16. 2. 1805 zřízení semináře pro diecézi s teologickým učilištěm, 21. 3. 1806 byl k tomuto účelu dán zrušený dominikánský klášter a alumnát byl 4. 11. 1807 otevřen. V letech 1901–1903 byl pak postaven alumnát nový. Žádost o roční příspěvek na knihovnu byl v r. 1821 zamítnut, a tak knihovna rostla jen pozvolna z darů kněží diecéze (Jan Křtitel Kopp, farář v Lipůvce, † 1817), představených a profesorů semináře a později i od absolventů učiliště. Ve 30. letech 19. století založili vlastenecky smýšlející bohoslovci zvláštní knihovnu; dnes tvoří pětinu bohemik, většinou neteologických, např. knížka o Zdeňkovi ze Zásniku z r. 1799. Z téže sbírky je i defektní první díl šestidílné Kralické bible s odlišnou sazbou na začátku biblického textu. Roku 1880 měla knihovna 4 117 svazků. Pak přišlo období velkých odkazů, mezi nimiž bohemika obohatil regens alumnátu Antonín Adamec, takže v r. 1893 knihovna čítala již 14 500 svazků, r. 1912 20 000 svazků a když nám byla 1951 předána, bylo v ní na 35 000 svazků s 2 000 starých tisků. V roce 1993 jsme knihovnu vrátili Brněnskému biskupství a podle dohody jako deponát zůstaly v MZK rukopisy, prvotisky (14 v 9 svazcích), tisky 16. století (152, 2 české) a bohemika nečeská i česká, jichž je 146 s 21 duplikáty. Pouze v tomto fondu lze nalézt 16 českých tisků, většinou jsou to příležitostná kázání z 18. stol. v obsáhlém konvolutu.

Knihovna biskupského semináře v Brně

Zřízen byl 1853 a jednalo se o gymnázium jako předstupeň alumnátu. „Staré tiskospisy“, jak nazývá staré tisky neúplný svazkový katalog, tvoří 8 zachovaných svazků, které ústavu věnoval Vincenc Pavel Žák (Ziak, 1797–1867), vlastenecký kněz lingvista, autor učebnic češtiny pro Němce, jenž se marně snažil o některé novoty a opravy gramatické, jež by Slováky odvrátily od rozkolnictví. Jako básník v tomto duchu přeložil v časoměrných hexametrech „Osvoboděný Jeruzalém“ Torquata Tassa. Další 5 svazků dostalo se do sbírek jiných, v zachovalých je neúplný Hájek z r. 1541 a první vydání Matthioliho herbáře z r. 1562.

Knihovna františkánského kláštera v Dačicích

Kláster byl postaven mezi léty 1660 (položení základního kamene) až 1664. Současně s ním byla zřízena i knihovna (nejstarší datované zápisy českých tisků jsou z roku 1666), která podle nejstaršího rukopisného katalogu z r. 1700 měla na 750 svazků. Přínos znamenal podíl františkánů na protireformaci, kdy pro „kacířské“ knihy bylo vyhrazeno zvláštní oddělení Libri haeretici et prohibiti. Je zde pražská bible z r. 1613, koupená 1615 u jihlavského knihaře Lukáše Burchstallera, podobný exemplář je u znojemských kapucínů; další vzácné české tisky, z nichž se větší část v 19. století dostala do Moravského zemského archivu, a některé se posléze dostaly k nám (8 svazků). Další přírůstky znamenaly odkazy kněží z okolí; české tisky měli Jakub Josef Tamisch z Novosedel (1694) a Josef Jarošek z Babic (ca 1780). Od poloviny 19. století pak knihovna nebyla používána. Když jsme ji převzali, měla 3 100 svazků, z toho 7 prvotisků, 262 tisků 16. století (10 českých) a 163 bohemik s 36 duplikáty a 39 tisky, které jsou pouze v tomto fondu. S 5 % českých tisků je to největší fond s bohemiky, daný činností v ryze českém prostředí a určitou lidovostí řádu. V r. 1996 jsme knihovnu vrátili původním majitelům, kteří ji přestěhovali do Moravské Třebové.

Knihovna proboštství křižovníků Znojmo-Hradiště

Křižovníci na Hradišti jsou písemně doloženi již ve 13. století, knihovnu však budují až po třicetileté válce. První české knihy se objevují za probošta Tomáše Kornélia Selesina (v úřadě 1653–1675), nejvíce jich přibývá, když byl proboštem Jan František Rivola (1644–1734), podporovatel českého národního vědomí v duchu Bohuslava Balbína. Rivola měl přes 500 knih, z toho 12 českých; sepsal také slovník „Slowář Český“, vydaný v Praze 1705 a 1716, kde chtěl nahradit z latiny a němčiny „vypůjčené“ výrazy českými. Pro dějiny knihovny má význam služební období probošta Jana Nepomuka Střechy (1766–1779). Jemu totiž pražský velmistr Antonín Jakub Suchánek nařídil, aby co možná nejdřív dal knihovnu a archiv do pořádku. Katalogizaci knihovny provedl znojemský františkán Rafael Zehenmaier. Výsledkem této práce je nejstarší rukopisný katalog a vlastnická označení knih s datem 1769; českých tisků bylo 38. Na přelomu 18. a 19. století měl větší množství českých

náboženských knih Passaurek, pak se na knihovnu zapomínalo. V polovině 19. století se některé knihy dostaly do Moravského zemského archivu a zdá se, že ve století 20. byly zvláště vzácné české tisky staženy do centrální řádové knihovny v Praze. Knihovnu jsme převzali až v r. 1956 a zjistili 221 bohemik s 20 duplikáty, ovšem 32 svazků bylo nezvěstných. Jenom v tomto fondu mělo jich být 77, ale chybělo 19. V roce 1992 byla knihovna vrácena řádu.

Knihovna minoritů v Jihlavě

Ačkoliv první zmínka o minoritech v Jihlavě je z r. 1243, k budování klášterní knihovny dochází až po úplné devastaci města na konci třicetileté války; nejstarší vlastnický záznam na české knize je z r. 1674. Knihovna rostla především z odkazu členů řádu: více českých knih měl Silvestr Clement (opatřil v letech 1720–1740), jednotliviny vlastnili Paulinas Suppauer († 1804), Maxmilián Stoček (* 1817), v řádovém schématismu z r. 1852 je jmenován jako knihovník, i když klášter měl jen pět kněží) a Bonaventura Müller (1864). V nečetných odkazech okolních farářů je jmenován pouze Josef František Leipold (1742). Na počátku roku 1998 byla spolu s brněnskou knihovnou vrácena minoritům. Knihovna má 1 695 svazků, z toho 78 bohemik se 7 duplikáty a rovněž 7 tisků je pouze v tomto fondu. Bohemika tedy tvoří plná 4 %, což je na tehdy poněmčenou Jihlavu značné množství.

Knihovna kapucínského kláštera v Brně

Klášter byl založen r. 1604 a současně s ním vznikla i knihovna, protože nejstarší vlastnický zápis v knize je z r. 1606 a roku 1618 se již mluví o katalogu, který se bohužel nezachoval. Knihovna rostla především odkazy: nejstarší se 2 bohemiky je asi z 50 knih kanovníka a městského faráře Michaela Schwaba († 1613), další je též od kanovníka Františka Hovoria (1633). Za švédského obležení byl klášter zničen a postaven jiný, v němž jsou kapucíni dodnes. Odkazy neustávaly, bez bohemik byl odkaz kunštátského faráře Bernarda Voscina († 1667, asi 50 knih), v 18. století přibyly odkazy brněnského knihtiskaře Jakuba Maxmiliána Svobody († 1736), označeného kapucíny jako „specialis benefactor noster“, a Nikolause Bellaciho († asi 1753). Za zmínku stojí,

že rokokový knihovní sál byl v letech 1753–1773 postaven z peněžního odkazu proslulého velitele pandurů barona Františka Trencka. Od začátku 19. století se na knihovnu pomalu zapomínalo, krátce před r. 1914 se o její katalogizaci pokusil církevní historik začátku husitství Jan Sedlák, ale zpracoval sotva pětinu, zbytek dokončili pracovníci MZK. Knihovna má na 7 000 svazků, z toho 145 bohemik s 18 duplikáty a 19 knih vyskytujících se jenom zde. Roku 1993 byla knihovna vrácena kapucínům.

Knihovna minoritského kláštera v Brně

Minorité jsou v Brně písemně doloženi r. 1239, ale knihovnu budují teprve za rekatolizace v 17. století. První záznam bohemikálního tisku zapsal Leo Arloff r. 1638 a hned rok nato překvapivě Ital z Boloně Jan Křtitel Aloviusus. Minorité měli dva způsoby získávání knih. Prvním bylo zařazování většinou menších knihoven příslušníků řádu, jež probíhalo celé 18. a začátkem 19. století, sluší se jmenovat Ludvíka Kirschnera (1720), Isfrída Darffmüllera (1732), Filipa Neumanna (1735), Theodora Kupce (1754), Januária Tuřanského (1765), Benitia Schwarze (1771), Altmanna Valšubu (1778), Prospera Mikšíčka (1805), Angela Vorla (1806) a Bonaventuru z Duru (kvardiánem 1823–1832). Výjimkou byl Lazar Schopper († 1765) nejen pro množství knih (přes 300 svazků), ale i proto, že se v koši nechal spustit do propasti Macocha. Druhý způsob, počtem knih bohatší, byly dary a odkazy duchovních a světských osob v 18. století, např. kněz Petr Pavel Gabriel Záblatský z Tulešic († 1704) a kanovník a farář u sv. Jakuba Matouš Ignác Scholz († 1710), který měl i slavného Simplicissima (vydání Norimberk 1684–5). Šlechtičtí dárci jsou zastoupeni rodinou Freyenfelsů, Tengelottů z Váltelinu, Josefem Maria baronem Leidenem a hlavně Michaelem baronem Wertemanem. Roku 1838 byla knihovna zkatalogizována Zdurovou zásluhou a tento též podporoval snahy o české národní vědomí. Z této doby pocházejí i některá slovacika, jako Bernolákův slovník a Palkovičův překlad bible z r. 1828. V polovině 19. století měla knihovna 8 000 svazků, ale ztrácela pro klášter význam. V klášteře také dožil František Sušil (1804–1868), který věnoval minoritům několik vzácných starých českých tisků (Melantrichova bible 1560, Štejerův kancionál 1697, kdysi v majetku kláštera Vranov u Brna). Dnes je v tomto fondu 154 knihopisných bohemik s 21 duplikáty a 15

tisky, které nejsou v žádné jiné knihovně. Na počátku roku 1998 byla knihovna vrácena minoritskému řádu.

Knihovna koleje piaristů v Mikulově

V roce 1629 navázal kardinál a olomoucký biskup František z Dietrichsteina kontakt se zakladatelem nového školského řádu sv. Josefem z Calasanzi, jehož výsledkem bylo uvedení řádu k nám a otevření školy v Mikulově na podzim r. 1631. Knihovna, kterou dnes spravujeme, čítá na 2 200 svazků, ale je to jen torzo mnohem větší knihovny, část které přešla asi r. 1860 do zámecké knihovny Dietrichsteinů a další r. 1873 do postátněného gymnázia. Proto v naší zachované části nejsou knihy členů mikulovské kapituly od konce 17. století a jiných dárců, zachovala se jen jediná kniha největšího podporovatele knihovny piaristy Ignáce Kasiána Hallašky (1780–1847), vynikajícího matematika a astronoma. Knihopisová bohemika jsou učebnice a slovníky v počtu 21 tisků se 3 duplikáty a jedním tiskem, který je pouze v tomto fondu. Knihy jsou datovány na vlastnických záznamech 1706, 1775, 1799 a 1801.

Knihovna františkánů v Moravské Třebové

Stavba kláštera byla zahájena v roce 1680, k roku 1689 pamětní kniha kláštera mluví o stavbě knihovny, která byla dokončena v kostelní věži r. 1712; její zvláštností je knihovní řád asi z r. 1685, který visí na zdi. Provinciálové Bernard Sannig a Amandus Hermann († 1700) vyzvali jiné kláštery, zejména v Nise, Olomouci a Brně, o příspěvek pro knihovnu. Celé 18. století bylo ve znamení odkazů a darů farářů moravsko-třebovského regionu; bohemika byla však jen mezi odkazy třebovského děkana Jiřího Bartoloměje Fischera († 1702) a Josefa Edmunda Tempese ze Staré Vsi (1768). Po roce 1871 zůstal knižní fond bez dalšího využití; novou literaturu chovali členové kláštera ve svých celách. V roce 1992 byla knihovna v rámci restitucí vrácena františkánům. Knihovna má 1 954 svazků, bohemik je 26 se 7 duplikáty, 1 svazek je pouze v tomto fondu – trnavský tisk se slovenskými slovy.

Knihovna premonstrátů v Nové Říši

Klášter byl původně založen jako ženský pro premonstráty na začátku 13. století, teprve r. 1582 bylo rozhodnuto předat klášter mužské větvi. Pro přípravu byli určeni probošti Šebestián Chotěbořský (1595–1599) a Adam Skotnický (1605–1631). Začali též sbírat knihy a Skotnický je označil r. 1605 a 1606 česky psaným vlastnickým záznamem; jsou to nejstarší česky psané záznamy v našich klášterních knihovnách. Pro náboženské nepokoje a války bylo zřízení kláštera uskutečněno až v r. 1641. Klášter měl i knihovnu, v níž bylo bohemik poměrně málo. V roce 1670 bylo v klášteře zřízeno domácí filosofické studium, což byl důležitý faktor pro další rozvoj knihovny. S bohemiky se poprvé setkáváme v soukromých knihovnách Engelberta Pavla Nováka (1672) a Siarda Sachse z Brna (1676). Příliv bohemik stoupá v 18. století; stačí jmenovat Dominika Hlaváčka, Norberta Hostlovského, Jakuba Tadeáše Trnku (1766), Josefa Bernarda Pelikána, opata v letech 1755–1792, a zejména Bernarda Jakeše, který v letech 1767–1790 získal 20 bohemik. Opat Pelikán, který již před zrušením klášterů vydával značné sumy za knihy, koupil téměř 1 000 svazků ze zrušených klášterů, ve kterých bylo málo bohemik kromě knihovny kapucínů v Jihlavě (např. první vydání Álvareze s českým textem ještě v 16. století). V Pelikánově duchu pokračoval i jeho nástupce a jmenovec Jan Nepomuk (1793–1819); jeho největší nákup z r. 1805 není sice bohemikální, ale je třeba se o něm zmínit, získal totiž řadu velmi vzácných středověkých rukopisů ze severovýchodní Francie, Belgie a Holandska. V 19. století roste knihovna dále dary a odkazy příslušníků řádu: Baptista Sobotka († 1820), Gottfried Kammerer († 1841), Ludvík Nentwich († 1850), opat Ernest Šírek (1860), Milo Prial († 1864, též 2 výtisky Štejerova kancionálu) a Norbert Ritschel († 1866, knihovník). Knihovny používal básník Otokar Březina (1869–1929). Nejtemnější okamžik v dějinách kláštera a knihovny přinesl rok 1942, kdy byl přepaden gestapem a řeholníci odvezeni do Osvětimi. Zde jich přišlo pět o život, mezi nimi též kanovník Norbert František Hrachovský († 1943). Jejich oběti by nikdy nemělo být zapomenuto. V roce 1992 byla knihovna vrácena řádu. Má asi 17 000 svazků, 191 bohemik s 26 duplikáty, 14 svazků je pouze v tomto fondu.

Knihovna benediktinů v Rajhradě

Benediktinský klášter v Rajhradě je nejstarším moravským klášterem, který založil český kníže Břetislav v roce 1048 jako probošství pražského kláštera v Břevnově, kterému podléhal do roku 1813, kdy se stal samostatným opatstvím. Knihovna, největší na Moravě, s nejstarší knihou na Moravě, měla velmi skromné začátky, až v 17. století ji počal budovat probošt David Kornelius Kavka, který mezi jinými koupil v Praze roku 1623 i 4 české tisky. Jeho nástupce Jiří Vojtěch Kotelicius z Hornštejnu do roku 1643 přikoupil dalších 5 českých tisků, takže knihovna měla asi 400 tištěných knih a několik set starých rukopisů, které se však brzy staly podle tehdejšího špatného zvyku knihařským materiálem. Ani řeholníci neměli moc českých knih, např. Vavřinec Schön v r. 1654, probošt Celestýn Arlet (1666, 1679), Jiří Vojtěch Clembt (1673) a Václav Richter († 1699). V 17. století získal klášter ještě plzeňský Nový zákon z r. 1527. Přesto v roce 1703 měla knihovna již 1 200 svazků. V 18. století získal klášter odkazem 3 velké sbírky, a to od děkana v Židlochovicích Jakuba Novotného († 1721), brněnského a vyšehradského kanovníka Ferdinanda Gottlieba z Ullersdorfu (1724) a děkana v Králíkách Kašpara Josefa Höckera (1727). České tisky se jako pramenky slévaly z majetku řeholníků: Dominik Vosvuch (1721), Řehoř Cigánek (1725), Anselm Dresler (1728), Nepomucenus Haan (1731), Augustin Siber (1738), Norbert Peška (1739) a probošt Antonín Pirmus († 1744). Pirmus kupoval především moderní teologickou literaturu a získal pro knihovnu asi 3 000 svazků. Za Pirma se také začala vázat příležitostná kázání v konvoluty, což pokračovalo i na konci století. Právě v tom je největší poklad českých tisků: modlitby, písně, tisky náboženských bratrstev a nejrůznější brožurky, třeba švédský antikvární katalog s českými názvy knih z r. 1765. Ještě i v 19. století je dávali do kazet, které byly podobné knihám, a nakonec do krabic s kulatým knižním hřbetem. Vraťme se ale do 18. století, kdy české tisky dále měli Václav Winckler (1746), Maxmilián Puttner (1749), Pavel Harlacher (ca 1750), Romuald Höcker (1754), Placidus Heister (1755), probošt Bonaventura Pittner, jeden ze zakladatelů kritického českého dějepisu († 1764), Vavřinec Günther (1765), Bonaventura Grüber (ca 1780), Aemilianus Wagner († 1784), Fridrich Schmidt (1785), Wolfgang Lukovský (1786), alumnové Matouš Hodáska a Nepomucens Wingle (1787), Pitterův žák a historik Alexius Habrich († 1794) a Marek

Haberhauer († 1799). Dárci pokračují i ve století následujícím: Jan Hrdlička († 1802), Benedikt Gallik († 1803), Petr Seidl († 1806), Prokop Bartl († 1808), poslední probošt Otmar Conrad († 1812, zanechal české učebnice z mládí) a Pavel Casparides († 1817). V roce 1818 přibyl větší dar faráře v Telnici Petra Skřidlovského; knihovna v tu dobu měla již 20 000 svazků. Dalšími dárci z řádu byli Maurus Voříšek (1819), Metod Rieb (1820), první opat Augustin Hoch († 1831) a Gallus Kohout († 1832). Za druhého opata Viktora Šlosara (v úřadě 1832–1854) byla za 300 zl. koupena slavná Kralická bible s šestým dílem z r. 1601, v šedesátých letech 19. století odevzdali své dary slavný historik Beda Dudík (1815–1890) a dlouholetý knihovník Maurus Kinter. Roku 1872 odkázal své knihy jazykový purista Václav Kříž a řadu dárců uzavírá fráter Jiří Tichý r. 1900. Dnes má rajhradská knihovna na 65 000 svazků včetně novin, časopisů a brožur, knihopisových tisků je 792 (1 v rkp. opisu, 10 nezvěstných) se 194 duplikáty; tisků, které lze najít jen v tomto fondu je 209. V roce 2004 byla po třiceti letech dokončena oprava knihovny, která opět září jako klenot mezi interiérovými knihovnami a byla navracena řádu.

Knihovna redemptoristů ve Svitavách

Tato, ve druhé polovině 19. století založená, knihovna (1 200 svazků, z toho polovina starých tisků) má pouze jediný knihopisový tisk, a to olomouckou latinskou disertaci s českými slovy a na rozdíl od jiných vydání s jiným jménem defendentu.

Knihovna dominikánů ve Znojmě

Dominikánský klášter je písemně doložen v r. 1243, jeho knihovna ale až o tři století později. Je zajímavé, že se udržela v protestantském Znojmě ještě před Bílou horou, když knihy nesou vlastnické zápisy z let 1604, 1612 a 1614. Po roce 1620 byl klášter obnoven, ale byl v ruinách a prioři kláštera byli Němci, Italové a Španělé. V silně poněmčeném Znojmě a okolí byly proto české knihy bílou vránou. Proto nejstarší vlastnický záznam na české knize je až v r. 1712 a odkazy i dary příslušníků kláštera také až z 18. století: Ambrož Perelius (1702), Gundisalvus Rupp († 1731), Norbert Neisser († 1737), Lukáš Antonín Häller († 1739), český kaplan Rochus Javůrek (1785), Šebestián Wiestner

(† 1785) a Ambrož Zandl († 1791). V odkazech a darech soukromých osob nacházíme české knihy u děkana v Hostěradicích Vavřince Leopolda Springera († 1719), znojemského rodáka Jana Leopolda Antonína Wisgrilla (1745) a v největším počtu u faráře z Radostína Bartoloměje Antonína Školného († 1772). Poměrně bohaté nákupy zrušených klášterů bohemika nepřinesly, a tak pokračovaly dary a odkazy dominikánů: Jiří Neumarker († 1812), Leopold Haimbacher (1827), Petr Pollach († 1855), Ondřej Sasín († 1865) a Antonín Karel Řezáč († 1875). Ve 20. století dosáhl počet knih 13 000 svazků, ale při převzetí nám noví uživatelé budovy, pohraničníci, nařídili okamžité vystěhování pod hrozbou vyházení knih do dřevníku, takže jsme převzali pouze historické jádro, asi 6 000 svazků. V roce 2004 byla knihovna na žádost řádu vrácena. Bohemik má 122 s 18 duplikáty a 20 tisky, které nejsou v žádném jiném fondu.

Knihovna kapucínů ve Znojmě

Klášter byl založen v r. 1628 a roku 1632 stavebně hotov. Českých tisků je rovněž málo; nejstarší datovaný vlastnický zápis je z r. 1674. Účast kapucínů na protireformaci dokazuje pražská bible z r. 1613, dochovaná ve vazbě jihlavského knihaře Lukáše Burchstallera stejně jako u dačických františkánů. Jinak se o doplňování knihovny starali kvardiáni kláštera; u jedné z českých knih je jmenován Auratián z Nisy (1743). Z příslušníků řádu známe jen Firma z Jihlavy († 1797). Z odkazu kněží z okolí má poměrně hodně českých knih pouze Jan Karel Fojt, farář v Horní Slatině (1777). V roce 1782 byl založen svazkový katalog, který byl používán ještě ve 20. století. Knihovna má asi 3 200 svazků, z toho 45 bohemik se 3 duplikáty a 8 tisky, které nejsou v jiném fondu.

Současný stav a zpracování starých tisků MZK

V roce 1997 byla zahájena postupná retrospektivní katalogizace fondu starých tisků s využitím knihovního systému ALEPH 300 podle pravidel AACR2/UNIMARC. Zpracování probíhalo na úrovni titulů, jednotlivé exempláře byly rozlišovány pouze poznámkou v poli 300 a vazbou na záznamy exempláře. Katalogizátoři vytvářeli veškeré bibliografické záznamy vždy s knihou v ruce do společné hlavní databáze MZK01. Do

konce roku 2003 se podařilo zpracovat a na internetu tak zpřístupnit přibližně 12 000 záznamů starých tisků z kmenového fondu MZK. Kompletně byly nově rekatologizovány staré tisky malého formátu (signatura STS) a celá sbírka zednářské literatury (333 sv.), které byly navíc opatřeny obrazovou přílohou titulního listu, popř. dalších význačných částí.

Fond prvotisků, čítající nyní 384 svazků, byl zpracován v bibliografii *Vladislav Dokoupil: Soupis prvotisků z fondů Universitní knihovny v Brně. Praha 1970*. Počítačové zpracování plánujeme v rámci tohoto projektu.

Rukopisný fond (ca 800 sv.) tvoří vlastní sbírka Moravské zemské knihovny, rukopisy bývalé zámecké knihovny Dietrichsteinů v Mikulově, zámecké knihovny hrabat Chorinských z Veselí nad Moravou a knihovny mikulovských piaristů. V knihovně jsou uloženy jako deponáty (ca 1 400 sv.) rukopisy moravských klášterních knihoven – kláštera augustiniánů na Starém Brně, knihovny brněnského biskupského alumnátu, klášterů františkánů v Dačicích a v Moravské Třebové, kláštera kapucínů v Brně, kláštera minoritů v Brně a kláštera benediktinů v Rajhradě. Většina rukopisných sbírek byla zpracována v bibliografiích *Vladislav Dokoupil: Soupis rukopisů knihovny augustiniánů na Starém Brně. Praha 1957; Soupis rukopisů mikulovské dietrichsteinské knihovny. Praha 1958; Soupis rukopisů knihovny benediktinů v Rajhradě. Praha 1966; Soupis rukopisů z knihovny minoritů v Brně, františkánů v Moravské Třebové a premonstrátů v Nové Říši. Praha 1959; Soupis rukopisů knihovny františkánů v Dačicích. Brno 1957; Soupis rukopisů býv. zámecké knihovny hrabat Chorinských ve Veselí n. Mor., uložených v Universitní knihovně v Brně. Brno 1954*. Zůstává smutnou skutečností, že jeho poslední práce zůstaly kvůli úmrtí autora v roce 1992 pouze ve formě nedokončeného rukopisu a bohužel katalogizace vlastního fondu rukopisů MZK nebyla ukončena. Zpracování kmenového fondu rukopisů bylo zahájeno v rámci projektu *Memoriae Mundi Series Bohemica*, cílem kterého je vytváření digitálních kopií nejcennějších středověkých rukopisů České republiky, jako součásti širšího mezinárodního programu UNESCO Paměť světa, vyhlášeného na záchranu písemného kulturního dědictví. MZK spolupracuje na projektu od roku 1998. Prozatím bylo zdigitalizováno a doplněno bibliografickým popisem 50 rukopisů podle standardu DOBM, z toho 6 z kmenového fondu MZK. Tyto záznamy však nejsou přímo kompatibilní se systémem

ALEPH a nebyly proto po dlouhou dobu zveřejněny. Až v roce 2003 došlo k jejich konverzi do formátu MASTER, postaveném na XML, a ke zveřejnění v databázi Manuscriptorium, provozované NK ČR a firmou AiP Beroun.

Unikátní mapová sbírka Bernarda Pavla Molla, kterou knihovna získala v první čtvrtině 19. století, pokrývá regionálně rozlehlý prostor střední a jižní Evropy. Je rozdělena na 65 dílů dvou velikých celků – Rakouského a Německého atlasu. Sbíрка se zachovala v původním uspořádání, které ji dal sám zakladatel. Obsahuje ucelený mapový a obrazový materiál přibližně 12 000 jednobarevných i ručně kolorovaných map, plánů, vedut, prospektů a rytin, jejichž obsah přechází ze zeměpisné tematiky až do architektonických detailů stavebních památek. Skládá se přibližně z 8 500 archů formátu 66 × 58 cm. Materiál větších rozměrů je složen na stejnou velikost, materiál menších rozměrů je nalepen na archy jednotné velikosti v počtu jednoho, ale i více kusů. Vedle geografického a topografického materiálu asi 8 % sbírky zabírají též tzv. mapová falza, originální rukopisné kresby a plány – vyobrazení starožitností (Antiquitates), dolů (Bergwerke), pevností (Festungen). Sbíрку doplňují původní rukopisné katalogy. Nově byla zpracována v publikaci *Kuchař, Karel: Mapová sbírka B. P. Molla v Universitní knihovně v Brně. Praha 1959*. V letech 2002–2003 byla část této sbírky, pokrývající Čechy, Moravu a Slezsko (527 ks), digitalizována a byly k ní vytvořeny bibliografické popisy ve formátu DOBM. Také tyto dokumenty a záznamy byly v roce 2003 zpřístupněny veřejnosti prostřednictvím databáze Manuscriptorium.

Významnou částí historických sbírek MZK jsou i grafické Schramovy sbírky. Schramova sbírka pohledů na moravská města a kraje (litografie, fotografie), obsahující ca 1 200 listů byla založena kustosdem Františkova muzea Mauricem Trappem, od r. 1884 v ní pokračoval pozdější první ředitel Zemské knihovny moravské Wilhelm Schram. V roce 1925 byla doplněna ze starších zásob Bedřichem Václavkem. Schramova sbírka portrétů (grafika, reprodukce) pak obsahuje ca 650 listů. Základ sbírky tvoří asi 250 listů litografií významných osobností Rakouska-Uherska, vytvořených v letech 1823–1898. Obsah obou sbírek byl popsán v člancích *Schram, Wilhelm: Die Ansichtensammlung der mährischen Landes-Bibliothek. In: Zeitschrift des mähr. Landesmuseums, 9, 1909* a *Schram, Wilhelm: Die Porträt-Lithographien der mähr. LandesBibliothek.*

Sonderabdruck aus der Zeitschrift des mährischen Landesmuseums, 10, 1910.

Samostatnou kapitolou jsou pak fondy rukopisů a starých tisků hudebnin. I tyto fondy byly částečně popsány ve výběrových bibliografiích (*Trojanová, Jaromíra: Soupis hudebních rukopisů z fondů Státní vědecké knihovny v Brně. Díl 1–2. Brno 1990; Dokoupil, Vladislav – Telec, Vladimír: Hudební staré tisky ve fondech Universitní knihovny v Brně. Brno 1975; Telec, Vladimír: Prvá vydání děl Franze Schuberta a Fryderyka Chopina v Universitní knihovně v Brně. Brno 1975; Telec, Vladimír: Prvá vydání děl Josepha Haydna, Wolfganga Amadea Mozarta a Ludwiga van Beethovena v Universitní knihovně v Brně. Brno 1966*), primárním zdrojem informací o nich je ale opět Generální katalog Z1, kde jsou záznamy rozptýleny. Některé dokumenty z těchto fondů byly již zpracovány formou retrospektivní konverze. Poznání tohoto fondu komplikuje i fakt, že není zcela oddělen fond hudebních rukopisů od fondu starých tisků.

Historické sbírky doplňuje fond příruční knihovny Oddělení rukopisů a starých tisků. Celá příruční knihovna je součástí hlavní databáze MZK a příslušné exempláře jsou opatřeny označením sbírky PST (příručka starých tisků). Jedná se o více než 2 300 svazků odborné knihovědné literatury (soupisy, bibliografie, tištěné katalogy) a další práce z příbuzných oborů (historie, pomocné vědy historické, biografie...). Příruční knihovna je průběžně doplňována, sledována je jak současná odborná produkce u nás, ale i zahraniční nakladatelské nabídky (zejména německá produkce). Fond příruční knihovny je doplňován jak formou mezinárodní výměny, tak i přímými nákupy.

Jak tedy z výše uvedeného vyplývá, MZK se může při nové počítačové rekatologizaci historických sbírek opřít o již dříve zpracované bibliografické soupisy i bohatou příruční knihovnu a také pochopitelně využívá nové možnosti internetu a online dostupné informační zdroje.

V oblasti rozvoje softwarových aplikací, která je integrální součástí výzkumného záměru, je možné navázat na výsledky, které už byly ve světě dosaženy. Zvláště v posledních letech získává stále větší oblibu model vývoje softwaru s otevřeným zdrojovým kódem, díky čemuž mohou na již dosaženou práci navázat další zájemci o stejný problém. Proto

je i v zájmu řešitelského týmu využít v maximální míře již existující řešení a vyvíjet především ty moduly, které jsou nezbytné k vyřešení vzájemných vazeb mezi použitelnými součástmi (konverze formátů, přenos dat apod.).

Jako vhodné komponenty pro vyřešení jednotlivých aspektů zpřístupnění historických fondů v elektronickém prostředí budou využívány mimo jiné následující komponenty, jejichž funkce je podrobněji popsána v následujícím textu:

- ~ Tiled TIFF a jeho zpracování: VIPS image processing library.
<http://www.vips.ecs.soton.ac.uk/>
- ~ Vyhledávání v čase a prostoru: TimeMap: Time-based Interactive Mapping. <http://www.timemap.net/>
- ~ Prohlížení obrazových dokumentů velkého formátu: Zoomify EZ.
<http://www.zoomify.com/>
- ~ Zobrazení hudební notace: GUIDO Noteserver.
<http://www.noteserver.org/>

Na počátku řešení výzkumného záměru byly jako první krok k jejich převodu do databázové podoby naskenovány a na internetu na adrese <http://katalog.mzk.cz/katalog/STT/> zpřístupněny existující lístkové katalogy uzavřených historických sbírkových celků. Jde o celkem 13 818 lístků popisujících 9 sbírek, které i po restitucích zůstaly součástí knihovního fondu MZK, a dále o 25 593 lístků popisujících 8 sbírek, které byly v minulosti ve správě MZK, ale později byly vráceny obnoveným klášterům a dalším církevním organizacím. Veřejnosti zcela skryta tak zůstává pouze zámecká knihovna hrabat Chorinských z Veselí nad Moravou, čítající přibližně 10 000 svazků, jejíž katalogizace nás teprve čeká. Přestože z hlediska celkových cílů projektu je veřejné zpřístupnění těchto katalogů jen prvním krokem, na který navazují další pracovní činnosti, lze jej směle srovnávat s edičním počinem Knihovny Akademie věd ČR, která vydala pod názvem *Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků z let 1501–1800* (Red. A. Baďurová) CD-ROM, obsahující přibližně 45 000 naskenovaných lístků, soustředěných v knihovně Akademie věd, vyxcerptovaných z různých katalogů a publikovaných soupisů knihoven u nás i v zahraničí.

Mimo digitalizace lístkových katalogů se činnost výzkumného týmu od počátku řešení soustředila na koncepční otázky související s řešením výzkumného záměru. Nejvíce úsilí bylo v první polovině roku vynaloženo na přípravu konverze záznamů z formátu UNIMARC do formátu MARC 21 a na další úpravy dat související se zahájením řešení výzkumného záměru. V rámci těchto prací byly vyhledány a odstraněny mnohé formální a někdy i věcné chyby v záznamech. Opustili jsme dosavadní praxi vytváření bibliografických katalogizačních záznamů pro všechny „stejně“ jednotky na jedné signatuře a přikročili k vytváření exemplářového záznamu pro každou popisovanou jednotku. U všech dosud rekatologizovaných bibliografických záznamů starých tisků došlo k převodu do podoby exemplářového popisu. Průběžně pokračovalo zpracování kmenového fondu pořizování digitálních obrazových příloh.

Po úspěšné letní konverzi dat z UNIMARCu do MARCu byly vypracovány nové pracovní listy a šablony pro zpracování jednotlivých historických sbírek – starých tisků, map a grafik, které byly otestovány ve zkušební bázi. Systematicky byly zahájeny intenzivní retrokonverzní a rekatologizační práce na kmenovém fondu starých tisků MZK. Došlo také k fyzickému oddělení databáze historických fondů od hlavní databáze MZK, což umožnilo řešitelům podstatně lepší kontrolu nad správou a budováním celé databáze. Byly pročištěny a opraveny jednotlivé přístupové rejstříky. Ke konci roku 2004 se tak již v databázi historických fondů MZK nachází ca 21 000 záznamů a další stále přibývají.

MZK se vždy aktivně podílela i na tvorbě české národní historické bibliografie – Knihopisu českých a slovenských tisků. PhDr. Jaroslav Vobr vypracoval nový soupis knihopisných bohemik z fondu MZK, uzavřených historických celků a jihomoravských klášterních knihoven. Zachycuje více než 3 000 titulů ve více než 5 000 exemplářích. Jedná se o knihopisná bohemika a tisky, které obsahují české pasáže i česká slova. Všechny záznamy vznikly rekatologizací vždy s knihou v ruce. Na připravované bibliografii se dokončují redakční práce, v roce 2005 by měla být vydána v rozsahu ca 950 stran a opatřena pomocným aparátem. Zachycuje i unikátní staré tisky, které prozatím nebyly publikovány v Doplňcích Knihopisu.

Díky zpřístupnění databáze Manuscriptorium a její konverzi do formátu MASTER se výzkumný tým začal zabývat i možnostmi popisu rukopisů v tomto formátu s cílem ověřit si po praktické stránce možnosti práce s tímto formátem. Na základě těchto zkušeností byly specifikovány některé požadavky, které by měl splňovat ideální XML editor, a na jejich základě byl identifikován volně dostupný XML editor jEdit, který splňuje většinu našich požadavků.

Pro usnadnění komunikace bibliografických záznamů ve formátu XML byl vyvinut i obousměrný konvertor mezi řádkovým exportním formátem systému ALEPH a formátem XML MARC, specifikovaným kongresovou knihovnou. Tento konvertor se stane základem pro další vývoj v oblasti OAI-PMH konektivity.

Výše zmíněné dokumenty však nejsou jediným druhem dokumentů, kterým se výzkumný tým zabývá. Dalším významným a poměrně specifickým celkem je sbírka hudebních rukopisů a starých tisků, spravovaná hudebním oddělením. Specifikem tohoto typu dokumentů je samozřejmě to, že textová informace hraje jen sekundární roli.

Běžné knihovní systémy jsou bohužel zaměřeny především na práci s textovými údaji a práci s hudební notací nepodporují. Tato situace se netýká jen knihovních systémů, ale odráží situaci v počítačovém světě obecně. Nedá se totiž říci, že by existoval jednoznačný a všeobecně uznávaný standard na počítačové uložení hudební notace. Většina existujících formátů je zaměřena na určitý konkrétní způsob práce s hudební notací. Lze zmínit formát MusiXTeX pro počítačovou sazbu not, formát MIDI pro komunikaci počítače s hudebními nástroji nebo Music XML, který má sice šanci stát se univerzálním formátem, ale v současné verzi je vhodný především pro západní hudební notaci počínaje 17. stoletím a vzhledem k jeho charakteru jej nelze použít při ruční tvorbě textové reprezentace notového záznamu.

Mezinárodní sdružení hudebních knihoven, archivů a dokumentačních center IAML proto pro textovou reprezentaci hudební notace v bibliografických záznamech kodifikuje kódování Plaine & Easie, které navrhl v roce 1964 Barry S. Brook a které používá pro zápis hudebního incipitu mezinárodní organizace RISM (International Inventory of Musical

Sources), založená již v roce 1952 s cílem souborně a celosvětově dokumentovat existující zdroje hudebních informací.

Zkušenosti s katalogizací pro organizaci RISM máme několik let i v České republice, kde právě končí pětiletý projekt Národní knihovny „Příprava tematických katalogů historických hudebních sbírek uložených na území Čech a Moravy“. Díky tomuto projektu byly nejen zdokumentovány některé sbírky historických hudebních rukopisů, ale zároveň se k nám dostalo i know-how katalogizátorů, kteří se na pracovištích v Národní knihovně v Praze a v Moravském zemském muzeu v Brně na tomto projektu podíleli a na jejichž zkušenostech tak může výzkumný záměr MZK stavět.

Díky tomu, že organizace RISM přechází v současnosti na nový bibliografický systém a zároveň místo vlastního katalogizačního formátu zavádí mimo jiné i podporu formátu MARC 21, iniciovala v letošním roce mimo jiné i návrh na rozšíření formátu MARC 21 o pole 031 pro zápis notového incipitu (<http://www.loc.gov/marc/marbi/2004/2004-05.html>). Jakkoli je však shoda na pravidlech zápisu incipitu významná, práce katalogizátora může být efektivní a bezchybná pouze v případě, že má možnost zobrazit si pro kontrolu incipit i v grafické podobě. Takovou možnost však zatím dával katalogizátorům jen vlastní systém RISMu PiKaDo.

Aby mohli katalogizátoři zapisovat notový incipit i v kterémkoli jiném knihovním systému, který sám o sobě takovou funkci nepodporuje, musejí mít k dispozici nějaký externí nástroj, který na základě textového incipitu grafickou reprezentaci vytvoří. Tato grafická reprezentace bude pak moci být zpřístupněna i uživatelům, kteří si budou katalog knihovny prohlížet. Podobný princip má například program GUIDO NoteServer, který však pracuje s jiným formátem zápisu hudební notace.

V letošním roce byl proto zahájen vývoj aplikace umožňující konverzi z formátu Plaine&Easie do grafického zobrazení hudební notace. Tento systém bude vyvinut tak, aby byl nezávislý na konkrétním knihovním systému, a bude tak možné jej využít i v návaznosti na jiné knihovní systémy.

Dalším druhem speciálních dokumentů jsou vedle hudebnin i mapy. V roce 2003 byla dokončena digitalizace pro nás nejdůležitější části Mollovy mapové sbírky, části pokrývající Čechy, Moravu a Slezsko. Výsledkem digitalizace je 676 snímků, které jsou souborně popsány ve čtyřech záznamech formátu Master a zpřístupněny prostřednictvím digitální knihovny Manuscriptorium. Přesto nebo právě proto se tyto digitalizované mapy a možnosti jejich zpřístupnění staly předmětem našeho zájmu. Domníváme se totiž, že s využitím vhodných nástrojů bude možné nabídnout uživatelům mnohem více pohledů na naše kulturní dědictví, než se v současné době nabízí.

Jedním z neopominutelných kroků při digitalizaci a zpřístupňování mapových podkladů digitalizovaných do podoby bitové mapy velkých rozměrů je především nutnost rozhodnout se pro vhodný datový formát. Analýzy prováděné dříve v rámci projektu Memoria ukázaly, že digitalizované mapy je možné při dodržení určitých podmínek archivovat ve formátu jpg. Jednou z nevýhod tohoto formátu je ale fakt, že pokud je potřeba mapu zpřístupnit, je také nutné ji celou načíst do paměti počítače a případně navíc celou přenést k uživateli.

V případě mapy velikosti 67×58 cm, snímané s relativně nízkým rozlišením ca 330 dpi, má výsledný soubor rozměr $8\,000 \times 7\,000$ bodů. Při uložení ve formátu jpg (a tím i ztrátové komprimaci) může mít tento soubor velikost 18 MB, při opětovné dekomprimaci ale zabere v paměti počítače celých 160 MB. Je zřejmé, že ani pro dnes prodávané počítače není manipulace s tak velkým souborem snadná, přitom ale není problém při digitalizaci velkoplošných předloh vytvářet soubory třeba i desetkrát větší. Proto je v zájmu jak poskytovatele, tak uživatele minimalizovat objemy dat, se kterými je nutno manipulovat. Poskytovatel má navíc obvykle jako nositel autorských práv zájem chránit tyto dokumenty před komerčním zneužitím, což je při přenosu celého obrazového souboru k uživateli poměrně obtížně řešitelné.

Řešením tohoto problému je využití takzvaného image serveru v kombinaci s vhodným prohlížečím programem na straně uživatele. Image server totiž poskytne prohlížečímu programu jen tu část obrazu a v takovém rozlišení, které uživatel v danou chvíli potřebuje. Díky tomu se velmi výrazně zmenší požadavky na přenosovou kapacitu spojení

mezi serverem a uživatelem, sníží se i nároky na vybavení uživatele počítače (což může být teoreticky i kapesní počítač nebo v extrémním případě pouhý mobilní telefon) a v neposlední řadě má poskytovatel větší kontrolu nad tím, jakým způsobem uživatel s jeho dokumentem nakládá.

Pro poskytovatele je však důležitá ještě jedna věc – minimalizace zatížení serveru. Pokud by totiž byly mapy na serveru uloženy například v již zmíněném formátu jpg, musel by image server celý soubor načíst, v paměti dekomprimovat a pak z něj klientu zasílat požadované výřezy, které by před odesláním musel resamplovat a opět komprimovat. Je zřejmé, že tento způsob je velmi neefektivní a navíc by velmi rychle vedl k zahlcení i poměrně výkonného serveru. Pro zpřístupňování je proto obvykle používán takový způsob uložení obrazových dat, který minimalizuje nejen diskové a výpočetní operace, ale i potřebu alokace operační paměti serveru.

Je samozřejmé, že hledaný formát by v ideálním případě měl být vhodný i pro dlouhodobou archivaci digitálních dat, což by celý proces výrazně zjednodušilo. Hledaný formát by měl tedy být i poměrně rozšířený a podporovaný, podrobně dokumentovaný a otevřený, tj. neměl by být například chráněný patenty nebo jinak závislý například na jediné firmě.

Je tedy nutné najít jednak vhodný formát a jednak vhodné softwarové nástroje pro jeho zpřístupnění. Komerční aplikace obvykle nabízejí proprietární, uzavřené a relativně drahé řešení, které ač samo o sobě kvalitní a poměrně efektivní je nevhodné pro dlouhodobou archivaci. Takovým formátem je například i formát MrSID, používaný pro zpřístupnění digitalizovaných map v rámci projektu Manuscriptorium.

Řešením problému uzavřenosti formátu by snad v budoucnosti mohl být formát jpeg2000. Jak už z názvu vyplývá, jde o poměrně nový formát, který je již podporován v různých aplikacích, například v systému pro budování digitálních knihoven DigiTool. Přestože již existují i volně dostupné knihovny pro práci s tímto formátem, není zatím jisté, zda se tento formát rychle prosadí, protože například první testy provedené Národní knihovnou ukazují na riziko ztráty určitých detailů způsobené pravděpodobně vysokým stupněm komprese. Volně dostupné programy

pro práci s tímto formátem navíc zatím nemají všechny potřebné parametry a především nepodporují v úplnosti celou specifikaci formátu.

Jedním z relativně volně dostupných řešení problému zpřístupnění obrazových dokumentů velkých formátů je systém Zoomifyer EZ americké firmy Zoomify Inc. Tento zdarma dostupný systém je založený na principu rozbití obrazového dokumentu na řádově tisíc „dlaždic“ ve formátu jpg, ze kterých lze složit původní obraz dohromady v několika úrovních zvětšení. Toto řešení zcela eliminuje potřebu image serveru, protože rozbití obrazu se provede jednorázově před jeho umístěním na server pomocí dodávaného windowsového programu a samotné zpřístupnění uživatelům pak probíhá prostřednictvím libovolného webového serveru. Na straně uživatele pak postačí flashový klient, který se stáhne z webového serveru společně s příslušnou webovou stránkou, jejíž součástí má interaktivní mapa být. Díky svému principu je tento produkt velmi vhodný především pro operativní zpřístupnění jednoho nebo několika málo dokumentů, problém nastává v okamžiku, kdy by mělo být dokumentů několik set nebo tisíc, což je i případ mapových a grafických sbírek Moravské zemské knihovny. Vzhledem k tomu, že na místě jediné mapy je nutné uchovávat i více než tisíc souborů, je každá manipulace s nimi velmi zdlouhavá. Vždyť i jen oněch 676 digitalizovaných map, zveřejněných dočasně na adrese <http://almor.mzk.cz/moll> je tak rozbito na více než půl milionu dlaždic.

I tento problém je však možné poměrně snadno vyřešit, a to shromážděním všech dlaždic do jediného grafického souboru. Přestože firma Zoomify takový formát (již za peníze) také nabízí, zajímavější alternativu představuje formát tiff, přesněji řečeno tiled tiff, tedy „dlaždicový“ tiff. Ten nejen že je veřejně dokumentovaný, ale existují k němu i velmi kvalitní programové knihovny (VIPS) a na nich založený grafický program (NIP), který umožňuje rychle a efektivně vytvářet a editovat i opravdu velké obrazové dokumenty v tomto formátu. Jediné, čeho se tomuto formátu zatím nedostává, je vhodný volně dostupný image server a klient tento formát podporující (existuje pouze image server podporující obrázky v redukované osmibitové barevné škále). A právě možnost vývoje takového image serveru se výzkumný tým MZK nyní zabývá. Funkční prototyp image serveru je nyní v provozu na adrese serveru MZK, v této chvíli však zpřístupňuje pouze jedinou mapu a není k němu k dispozici

klientský program. Jeho adresa je http://www.mzk.cz/cgi-bin/iipsrv.cgi?FIF=/home/external/klokan/nobackup/mapa1_300.deflate.pyr.tif&WID=700&CVT=jpeg.

Další oblastí, související se zpřístupněním dokumentů, je vyhledávání. Běžné knihovní systémy nabízejí obvykle jen vyhledávání založené na indexaci a abecedním řazení textových údajů. Pro vyhledání map zobrazujících určité území nebo pro vyhledání dokumentů vázících se k určité geografické nebo časové oblasti už takové vyhledávání stačit nemusí. Příkladem může být například pokus o vyhledání novin, které vycházely v říjnu 1935. Pokud bibliografický záznam obsahuje jen roky počátku a konce vydávání daného periodika, nebude takový záznam pomocí běžného textového dotazu nalezen, přestože dané noviny začaly vycházet v roce 1934 a přestaly vycházet až v roce 1936. Podobná situace je i v oblasti geograficky orientovaných dotazů. Chybí tedy především možnost prohledávání databáze na základě porovnávání matematických intervalů.

Zaměříme-li se nyní jen na geografické údaje, zjistíme, že formát MARC 21 nám nabízí několik možností, jak uložit geografické údaje vztahující se k záznamu. Jsou to jednak kódované údaje v poli 043, které vycházejí z kódů geografických oblastí stanovených kongresovou knihovnou. Tyto kódy se však vážou ke slovním názvům oblastí, nikoli ke geografickým souřadnicím. Pominu-li údaj o místě vydání dokumentu, je důležitým polem ještě pole 651, obsahující záhlaví geografické autority. Bohužel, ani toto pole, ani samotný záznam geografické autority neumožňuje vložení žádných geografických souřadnic. Jediným „regulérním“ polem pro zápis kódovaných kartografických matematických údajů je tak pole 034, které umožňuje vložit geografické souřadnice „obdélníka“ opisujícího mapou pokrytou oblast, měřítko mapy apod., korespondující s popisnými údaji v poli 255.

Budeme-li chtít nabídnout uživateli možnost vyhledávání založeného na zadání časoprostorového intervalu, budeme muset splnit několik podmínek. První z nich je využití místopisných seznamů, propojujících geografické názvy s geografickými souřadnicemi (gazetteerů). Některé z nich obsahují jako přidanou hodnotu nejen současné, ale i historické názvy sídel a oblastí a mohou se stát platným pomocníkem i při zpřístupňování

historických fondů. Příkladem takových seznamů mohou být například seznamy ze serveru world-gazetteer.com nebo Getty Thesaurus of Geographic Names.

Další podmínkou je nutnost vkládat při katalogizaci map přímo do bibliografického záznamu i geografické souřadnice mapou pokryté oblasti. To si ovšem klade značné nároky na kartografickou erudici katalogizátora. Proto je jedním z aktuálních úkolů výzkumného týmu MZK nalézt nebo vyvinout takové pomůcky, které by katalogizátorům umožnily zpracovávat mapy efektivně a přitom kvalitně. Takovými pomůckami může být například interaktivní mapa umožňující snadnější určení geografických souřadnic mapou pokrytých, webová služba pro vzájemné převody souřadnic mezi souřadnými systémy nebo pomocník pro přepočítání starých délkových měr a měřítek.

Při splnění výše uvedených podmínek bude pak možné například nabídnout uživatelům vyhledávací rozhraní založené na programu time-map (timemap.net), vyvíjeném univerzitou v Sydney. Využití tohoto systému pro zpřístupnění dokumentů bylo prezentováno v září 2004 na konferenci ECDL 2004 v anglickém Bathu. Toto rozhraní umožňuje uživateli na mapě světa označit oblast, která se má prohledávat, na časové ose dále vyznačit hledaný časový interval a poté si vybrat z nabídnutých záznamů. Vyhledávací rozhraní přitom umožňuje pomocí obdélníků a bodů na mapě přímo zobrazit místa vážící se k záznamům v databázi.

KNİHOVNA BENEDIKTINŮ V RAJHRADĚ PRVNÍ ETAPOU PROJEKTU PAMÁTNÍK PÍSEMŇICTVÍ V RAJHRADĚ

V roce 1974 vystěhovala Moravská zemská knihovna z barokních prostor kláštera v Rajhradě knihovnu, kterou měla ve správě. Důvodem byla začínající rekonstrukce celého areálu kláštera, která však postupovala velmi pomalu. Až v posledních patnácti letech se podařilo získat více prostředků na statické práce. Samostatným projektem byla obnova interiéru klášterní knihovny, která probíhala v letech 1999–2004 a byla organizována Moravskou zemskou knihovnou; dosáhla v nákladech 5,5 milionu Kč.

Rajhradský klášter patřil nejstaršímu řádu evropského západu, benediktinům, který jej založil jako první klášter na Moravě roku 1048. Knihovnu budoval řád již brzy od svého založení, neboť jeho členové se nemohli obejít bez knih potřebných zejména k bohoslužbě – lekcionářů, evangeliářů, žaltářů, později i celých biblí, antifonářů, graduálů, misálů, breviářů a dalších druhů duchovní literatury. Knihovna přirozeně rostla s klášterem. Při velkých válečných taženích však byla také pustošena.

Nejstarší rukopisnou knihou je tzv. Martyrologium Adonis, životy mučedníků sepsané francouzským biskupem Adonem. Pochází ze třetí čtvrtiny 9. století, tedy vznikla ještě před narozením sv. Václava, ovšem nikoliv na našem území. Proslulost získala i díky pozdějším církevněslovenským vpiskům. Za díla vzniklá na půdě rajhradského kláštera můžeme pokládat muzikologické unikáty z druhé poloviny 12. století: graduál a nejstarší breviář s neumovým notovým písmem a vzácnými texty legend o sv. Ludmile a sv. Václavovi, které jsou částmi Kristiánovy legendy. Z rajhradského skriptoria je i několik dalších rukopisů ze 13. a 14. století. Ze 14. století vyniká mnich Petr, iluminátor breviáře probošta Vítka z roku 1342, jehož první tři iluminace se připisují karlštejnskému malíři Mistru Theodorikovi.

Neklidné 15. století přineslo klášteru obohacení husitskými traktáty. Nejcennějším husitikem je Táborská kronika Mikuláše z Pelhřimova,

kteřá pochází z knihovny Václava Korandy, dále dvě Husovy postily o svatých, dva české traktáty Mistra Jakoubka ze Střibřa a další.

Od vynálezu knihtisku v 15. století se i klášter dostával k novým knihám mnohem snadněji. Daleko větší přírůstek přineslo rušení klášterů za Josefa II. – vybrané cennosti z asi padesáti zrušených moravských klášterů se dostávaly nejenom do Dvorské knihovny ve Vídni či Studijní knihovny v Olomouci, ale i do sbírek v Rajhradě.

Mezi členy řádu příslušely osobnosti, k nimž se ještě dnes hlásí například historiografie. Patří k nim i Řehoř Volný, autor dvou rozsáhlých topografií Moravy poloviny 19. století. Jeho zásluhou bylo, že se do rajhradského kláštera dostaly dva z oněch osmi proslulých rukopisů, které dala počátkem 14. století napsat a iluminovat královna Eliška Rejčka pro klášter cisterciáček na Starém Brně. Byly to žaltář, nejčennější rukopis z této kolekce, a rozsáhlý antifonář. Řehoř Volný je koupil za osm zlatých, ale jejich dnešní hodnotu není ani možné vyčísřit.

Klášterní knihovna uchovává na 65 tisíc knih, umístěných v původním renovovaném interiéru. Sbířka středověkých rukopisů a nejstarších tisků vydaných do roku 1500 je z bezpečnostních důvodů uložena v trezoru Moravské zemské knihovny v Brně.

Moravská zemská knihovna v Brně patří svými rozsáhlými sbírkami středověkých rukopisů, prvotisků a starých tisků k nejvýznamnějším knihovnám v České republice. Po sistaci klášterů v roce 1950 měla ve své správě také klášterní knihovnu benediktinů v Rajhradě. Rajhradský klášter bývá často označován za moravský Strahov. Tato analogie, totiž skutečnost, že na Strahově najdeme i sídlo Památníku národního písemnictví, přispěla k tomu, že Ministerstvo kultury schválilo již v polovině osmdesátých let minulého století záměr Moravské zemské knihovny zřídřit v rajhradském klášteře Památník písemnictví na Moravě.

Moravská zemská knihovna prováděla přípravné práce od roku 1988. Ve spolupráci s Moravským zemským muzeem v Brně a Filozofickou fakultou Masarykovy univerzity bylo zpracováno libreto literárního vývoje pro příští expozici. Následovalo i sestavení technického scénáře a výtvarného řešení. Záměru byl nakloněn i řád benediktinů, který se v roce 1990 do kláštera vrátil. Moravská zemská knihovna však ztratila motivaci,

když se od roku 1994 podařilo úspěšně realizovat její novostavbu, v níž má optimální řešení i pracoviště starých a vzácných tisků a trezor nejvzácnějších sbírek, s jejichž umístěním v rajhradském klášteře knihovna původně počítala.

Myšlenky zřídit Památník písemnictví na Moravě v Rajhradě se ujalo Muzeum Brněnska, kterému tuto koncepci schválil v roce 2004 jeho zřizovatel, Krajský úřad Jihomoravského kraje. Vedle Památníku písemnictví se stane kvadratura kláštera i pracovištěm Muzea Brněnska. Přejme mu, aby se postupně a v průběhu jednotlivých stavebních etap rekonstrukce kláštera podařilo tento záměr naplnit.

První etapu Památníku písemnictví na Moravě představuje klášterní knihovna. Knihovni sál byl postaven v roce 1735 podle návrhu architekta Giovanni Santiniho, řečeného Aichela, s jehož jménem je spojena celá řada barokních kostelů na Moravě, včetně toho na Zelené Hoře ve Žďáru nad Sázavou, který byl zařazen UNESCO mezi světové kulturní dědictví. Stropní sál pokrývá freska Jana Jiřího Etgense, malíře z Brna, představuje glorifikaci vzdělanosti a tehdejších vědních oborů. Dodatečně byly provedeny freskou také iluzivní malby soch Víry, Naděje a Lásky, když santiniovský návrh počítal se skutečnou sochařskou výzdobou. Starobrněnský řezbář a stolař Josef Hebert vybavil v letech 1804–1806 knihovnu dřevěnými regály.

Nejen bohatství knihovních fondů, ale také architektonické řešení, umělecká fresková výzdoba a řezbářské práce interiéru tvoří z rajhradské knihovny oprávněně skvost kulturního dědictví a je zavazující pro vybudování a činnost Památníku písemnictví na Moravě.

Moravská zemská knihovna v Brně
Kounicova 65a, 601 87 Brno

Vážený pan
P. Ladislav Augustin Gazda OSB
převor administrátor opatství
Benediktinské opatství Rajhrad

V Brně, 9. září 2004

Vážený pane převore,

podle naší vzájemné smlouvy ze dne 7. 11. 2000 bylo ukončeno restaurování a instalace mobiliáře knihovny. Práce byly prováděny v letech 1999–2004 v rámci programu restaurování movitých kulturních památek a dosáhly částky 5 583 486 Kč (z toho dotace Ministerstva kultury činila 4 550 000 Kč, spoluúčast ze strany Moravské zemské knihovny 1 033 486 Kč).

Moravská zemská knihovna provedla ve dnech 19.–29. 7. 2004 navrácení knihovních fondů, který byl po dobu rekonstrukce klášterní budovy bezplatně uložen v jejím depozitáři. Po provedení číselné revize obsahuje klášterní knihovna 63 045 zpracovaných svazků.

Smlouva ze dne 7. 11. 2000 zůstává nadále v platnosti v bodech 7. a), 7. b), 777. o uložení knihovního fondu a jeho odborném využívání.

V úctě

doc. PhDr. Jaromír Kubíček, CSc.
ředitel

VĚDA A VÝZKUM

Programy Ministerstva kultury ČR – Odbor umění a knihoven

Veřejné informační sítě knihoven (VISK) v roce 2004

VISK 2

Mimoškolní vzdělávání knihovníků Jihomoravského kraje

řešitelka Mgr. Jana Nejezchlebová

MZK pokračovala v r. 2004 v organizování základních kurzů práce s informačními a komunikačními technologiemi (ICT). V nabídce bylo všech 7 modulů podle ECDL, všechny v rozsahu 20 vyučovacích hodin. Na závěr zpracovávali účastníci úkoly formou testu. Kurzů se účastnili převážně knihovníci z veřejných městských, místních a obecních knihoven. Přednášeli lektori, se kterými spolupracuje MZK už několik roků, mají odborné zkušenosti a znalosti a dobré pedagogické schopnosti.

Celkem bylo v roce 2004 realizováno 12 kurzů v rozsahu 240 vyučovacích hodin, kterých se zúčastnilo 169 posluchačů. Největší zájem byl o kurzy Textový editor a především Služby informační sítě internet.

VISK 2

Digitalizace v knihovnách aneb Co musí vědět knihovník

řešitelka Mgr. Jana Nejezchlebová

MZK v počítačové učebně Výukového centra připravila kurz pro knihovníky vysokoškolských, odborných a veřejných knihoven zaměřený na problematiku digitalizace dokumentů v knihovnách. Posluchači měli možnost se seznámit s problematikou digitalizace na odborné úrovni a získat velmi potřebné teoretické i praktické znalosti. Kurzu v rozsahu 24 hodin se zúčastnilo 16 knihovníků z Jihomoravského kraje. Přednášejícím byl Adolf Knoll z NK Praha.

VISK 5

Retrokonverze tisků 19. století z fondu MZK v Brně

řešitelka PhDr. Věra Jelínková

Cílem projektu je převod nejvýznamnější části dosud retrokonverzně nikde v ČR nezpracovaných záznamů z generálních katalogů Moravské zemské knihovny do strukturované textové podoby (formát UNIMARC, později MARC 21), která umožní plné otevření důležité části fondů MZK místním i vzdáleným uživatelům podle mnoha různých hledisek. Předmětem projektu bylo pokračování retrokonverze tištěné produkce 19. století z fondu MZK, bývalé Univerzitní knihovny, do bibliografické databáze. Pozornost byla věnována zejména zpracování moravik a bohemik a rozsáhlé sbírce výročních zpráv škol, které jsou evidovány v samostatné kartotéce a dosud byly přístupné jen v omezeném rozsahu.

V rámci tohoto projektu bylo v roce 2004 vytvořeno 12 416 záznamů a ty byly postupně předány do Souborného katalogu ČR.

VISK 6

Nejvzácnější české a středověké rukopisy mikulovské dietrichsteinské knihovny z fondu MZK Brno

řešitelka Mgr. Jitka Machová

V roce 2004 přistoupila Moravská zemská knihovna v Brně v rámci podprogramu VISK 6 Memoriae Mundi Series Bohemica k digitalizaci šesti rukopisů z unikátní bohemikální sbírky tzv. mikulovské dietrichsteinské knihovny. Tuto sbírku získala MZK v roce 1944 a odborně zkatologizovala. Dnešní soubor obsahuje 116 rukopisů. Mikulovská sbírka přitahuje bohatstvím svých bohemik a zejména husistik zájem všech našich předních badatelů. Moravská zemská knihovna je si vědoma unikátnosti sbírky, kterou je třeba uchovat a chránit, ale zároveň ji uživatelsky zpřístupnit.

Nasnímáním šesti rukopisů vzniklo 2 997 obrazů, které jsou uloženy v MZK na CD-ROM a současně jsou součástí databáze Manuscriptorium, která na serveru NK ČR soustřeďuje veškerá data z projektu Memoriae Mundi Series Bohemica.

VISK 7

Ochranné reformátování a poskytované služby

řešitelka Mgr. Radka Chlupová

Cílem projektu je ochranné mikrosnímkování. Úkolem projektu v roce 2004 byla záchrana a zpřístupnění tří periodických titulů ohrožených degradací papíru prostřednictvím mikrofilmu, doplnění technického zařízení pro poskytování kopií z mikrofilmů a dodávání záznamů do celonárodní databáze archivních a matričních mikromédií. Bylo zpracováno 117 svazků vázaných katolických časopisů, vydaných Družinou literární a uměleckou na Moravě na přelomu 19. a 20. století: Archa, Archiv literární, Nový život, Zprávy apoštolského tisku, Hlídka literární, Hlídka.

Z investiční dotace byl zakoupen přístroj ke zhotovování kopií z reformátovaných dokumentů, připojený k PC a tiskárně.

VISK 9

Kooperativní tvorba a využívání souborů národních autorit 2004

řešitel Ing. Petr Žabička

Základním cílem projektu bylo vytvořit infrastrukturu pro kooperativní tvorbu, využívání a sdílení souboru národních autorit mezi NK ČR a MZK a zároveň obohacení záznamů NK o autority, které zatím součástí báze národních autorit nejsou.

Nárůst požadavků na zpracování autoritních záznamů vedl v říjnu 2004 ke vzniku samostatného oddělení jmenných autorit. Reorganizace linky zpracování nových dokumentů a vznik oddělení jmenných autorit přineslo časovou úsporu a efektivnější využívání souborů národních autorit na úseku zpracování fondů. Harmonizace přístupových rejstříků bibliografických bází MZK s bází národních autorit, odstraňování duplicit, popř. multiplicit a ostatní redakční práce na úseku jmenných autorit bylo dosaženo celkového propojení 35 % autorských hesel a 59 % hesel korporativních, harmonizace se celkem dotkla 100 474 hesel v bibliografických záznamech. V roce 2004 bylo také založeno 5 306 nových záznamů jmenných autorit.

Česká knihovna

řešitelka Dana Perstická

Do 6. ročníku projektu Ministerstva kultury ČR na podporu původní české literatury a obohacení fondů profesionálních veřejných knihoven se zapojilo 664 knihoven. MZK prostřednictvím Technického ústředí knihoven rozeslala nabídkový seznam s anotacemi, sestavený ze 124 titulů z nabídky 29 nakladatelství, které vybrala Literární rada MK ČR všem knihovnám, které se zúčastnily některého ročníku projektu Česká knihovna. Finanční limit pro knihovny byl 2 500 Kč na základní objednávku a 500 Kč na tituly rezervní. Knihovny si objednaly celkem 10 265 svazků.

Přínosem 6. ročníku České knihovny byla nabídka encyklopedických děl (slovníky spisovatelů), antologie současné české literatury s medailónky autorů, literárně-vědných publikací, které jsou pro informační činnost knihoven nezbytné a které by bez ČK ve fondech mnohých knihoven chyběly. Projekt Česká knihovna přispívá již 6. rokem ke zkvalitnění fondů knihoven a rozšiřuje nabídku čtenářům o hodnotné tituly.

Věda a výzkum v roce 2004

VaV 2000–2004

Zpřístupnění fondů velkých českých knihoven: MZK v Brně

řešitelka Mgr. Marie Valešová

Předmětem projektu je retrokonverze knihovního fondu Pedagogické knihovny MZK, který se specializoval na vědní obor pedagogika a psychologie včetně příbuzných vědních disciplin. Tato knihovna sloužila od svého vzniku jako knihovna pro studenty pedagogických oborů a pro další vzdělávání pedagogů. Její fond dosáhl více než 325 000 svazků. Prvním cílem projektu bylo naskenování jmenného služebního katalogu do r. 1994 včetně a jeho zveřejnění. Druhým cílem je doplnění české knižní produkce o záznamy, které nebyly zahrnuty do souborného katalogu, ale jsou obsaženy v katalozích MZK.

V posledním roce projektu bylo zpracováno 18 800 záznamů. Vytvořené záznamy jsou zpřístupněny nejen prostřednictvím katalogů MZK, ale i prostřednictvím Souborného katalogu ČR a Jednotné informační brány.

VaV 2000–2004

Digitalizace nejvzácnějších rukopisů z fondů MZK

řešitel Mgr. Jitka Machová

Projektem jsme se zapojili do pětiletého programu „Memoriae Mundi Series Bohemica“, jehož cílem je postupné vytváření digitálních kopií nejvzácnějších středověkých bohemikálních rukopisů vybraných institucí České republiky. Soubor 28 titulů, vybraných k digitalizaci v MZK, lze přiřadit k vrcholům středověkého umění u nás. Přehled vybraných titulů pro rok 2004:

- ≈ Mk 3 – Bible kunštátská.
Pergamenový rukopis z 15. století. 841 obrazů.
- ≈ Mk 39 – Cicero: De oratore.
Papírový rukopis ca 1470 s malířskou výzdobou českého původu, doklad o pronikání humanismu. 245 obrazů.
- ≈ Mk 42 – Husitský teologický slovník, spisy Jana Rokycany, Jana Jesenice, Jakoubka ze Stříbra z druhé poloviny 15. století.
769 obrazů.
- ≈ Mk 44 – Konrád Waldhauser: Postilla studentium universitatis Pragensis.
Papírový rukopis díla Husova předchůdce z druhé poloviny 14. století. 485 obrazů.

Rukopisy byly zdigitalizovány firmou Albertina icome Praha. Výsledné CD-ROMy jsou ve dvou kvalitách (Excellent Quality a User Quality) a jsou součástí databáze Manuscriptorium, která na serveru NK ČR soustřeďuje veškerá data z projektu Memoriae Mundi Series Bohemica.

VaV 2004–2010

Historické fondy Moravské zemské knihovny v Brně

řešitel Ing. Petr Žabička

Cílem projektu, který byl v roce 2004 zahájen, je zpřístupnit nejvzácnější sbírky knihovny kvalitním popisem i elektronickou cestou, a tak

příspěť k výzkumu dějin knižní kultury v České republice. Jedná se o velmi rozsáhlý a náročný odborný úkol, jehož výsledkem bude databáze všech historických fondů MZK. V rámci řešení výzkumného záměru v roce 2004 bylo zpracováno 9 827 nových záznamů starých tisků a bylo provedeno přibližně 9 000 oprav v záznamech starších. Databáze historických fondů nyní obsahuje 21 216 záznamů. Asi 1 500 záznamů bylo vytvořeno s knihou v ruce, ostatní byly vytvářeny ze sekundárních zdrojů, především z kvalitních katalogů vytvořených rekatalogizací v poválečné době. Součástí projektu je příprava bibliografie dr. Jaroslava Vobra „*Soupis českých tisků z let 1501–1800. Knihovní fondy Moravské zemské knihovny v Brně a jihomoravských klášterních knihoven*“ zachycující na ca 950 stranách více než 3 000 titulů ve více než 5 000 exemplářích. Publikace bude vydána tiskem.

ČINNOST PODLE ÚTVARŮ

1. Útvar ředitele

Řídící práce spočívaly v naplňování programu MZK Brno, vyplývajícího z jeho statutu, a to prostřednictvím pravidelných porad vedení a kolegia a přenášením informací i úkolů na jednotlivá pracoviště.

K 1. 10. 2004 vešel v platnost nový *Organizační řád*, který dřívějších 14 útvarů zredukoval na 12, když nově byl utvořen Odbor doplňování a zpracování fondů. Zrušena byla dosavadní jednání kolegia, informace z porad vedení jsou přenášena prostřednictvím náměstků do jednotlivých oddělení.

Za významné je třeba pokládat závěry kontrolních skupin, které v průběhu roku se na MZK zaměřily. Využíváním restitučních prostředků Ministerstvem kultury se zabýval NKÚ, a to v souvislosti se stavebními investicemi knihovny, rozsáhlá byla kontrola prováděná Finančním ředitelstvím v Brně a na hospodaření let 2002 a 2004 se zaměřila kontrola Ministerstva kultury.

V řadě interních směrnic byla dokončena směrnice č. 23/2004 *Vnitřní platový předpis*, která konkretizovala pracovní náplně v souvislosti s vládní vyhláškou o rozdělení zaměstnanců na kulturní pracovníky a ostatní. Další směrnicí je č. 23/2004 *Zpracování knih při náhradě za ztrátu*. Novelizovány byly směrnice č. 1/2004 *Doplňování a zpracování knihovního fondu*, č. 8/2004 *Vyřizování ztrát zaviněných čtenáři* a č. 15/2004 *Příruční knihovny*.

Se základní organizací odborového svazu pracovníků knihoven MZK byla připravena a uzavřena *Kolektivní smlouva na období od 1. 1. 2005 do 31. 12. 2006*.

Hlavní investiční akce, výstavba společného depozitáře pro Moravskou zemskou knihovnu a Moravskou galerii v Brně, byla po závěrech kontroly NKÚ zastavena a celá akce ukončena. Vedení knihovny usilovalo o jiné řešení, které by situaci uložení knihovních fondů v mimobrněnských depozitářích změnilo.

Personální vývoj

Během roku 2004 odešlo z MZK 23 zaměstnanců a 29 nových bylo přijato (včetně důchodců). Skutečný průměrný přepočtený stav zaměstnanců byl 170. Věkový průměr činil cca 46 let.

Průměrná měsíční mzda z limitu v roce 2004 činila 14 931 Kč. V tomto roce došlo ke zvýšení průměrné nominální mzdy o 1 545 Kč.

Zaměstnanci a inflace v porovnání s rokem 2002

	2002	2003	2004
počet zaměstnanců (přepočtený)	172	165	170
průměrná mzda (měsíční)	12 010	13 386	14 931
index počtu zaměstnanců	100	95,9	98,8
index mezd	100	111,5	124,3
index míry inflace	100	106,7	109,7
míra inflace	100	0,1	2,8

Členění zaměstnanců MZK na knihovníky a neknihovníky, evidenční počet k 31. 12. 2004

vzdělání	knihovníci	ostatní	celkem
vysokoškolské	45	4	49
vyšší odborné	–	–	–
úplné střední	62	17	79
střední	18	8	26
základní a SOU	7	9	16
celkem	132	38	170

2. Ekonomický odbor

Ve schváleném rozpočtu na rok 2004 obdržela MZK příspěvek na provoz ve výši 66 932 tis. Kč. V průběhu roku 2004 bylo provedeno 13 rozpočtových opatření, kterými byly přidělovány převážně účelové investiční a neinvestiční prostředky na programové projekty VaV, VISK, regionální funkce knihoven, Česká knihovna a restaurování movitých kulturních památek. Mimorozpočtové zdroje na krytí projektů nebyly získány.

Neinvestiční a investiční dotace

Mimo schválený rozpočet byly v průběhu roku uvolněny neinvestiční účelové prostředky ve výši 6 714 tis. Kč a investiční účelové dotace v objemu 825 tis. Kč.

Přehled poskytnutých dotací k 31. 12. 2004 (v tis. Kč)

druh dotace	neinvestiční	investiční systémová
provoz objektu MZK	67 669	
VISK	1 066	685
VaV	1 808	140
regionální funkce knihoven	1 500	
Česká knihovna	2 000	
restaurování movitých kulturních památek	340	
dotace celkem	74 383	825

Přidělené neinvestiční a investiční systémové dotace ze státního rozpočtu byly plně vyčerpány v souladu s podmínkami poskytnutí dotací. Výstavba společného depozitáře MZK a MG byla MK ČR zrušena a přidělená investiční dotace v objemu 221 077 tis. Kč byla odebrána. Naběhlé náklady na rozpracovanou projektovou dokumentaci byly po dohodě s MK ČR uhrazeny z vlastních zdrojů MZK.

Vyhodnocení výnosů (v tis. Kč)

Celkové výnosy

položka	skutečnost	% k celkovým výnosům
výnosy z vlastní činnosti	8 146	9,74
ostatní výnosy	1 149	1,37
dotace	74 383	88,89
celkem	83 678	100,00

Výnosy z vlastní činnosti

položka	skutečnost	% k vlastním výnosům
fotoslužby	407	5,00
publikace	21	0,26
ztráty a bloky	2 446	30,03
rešerše	20	0,25
MMVS	476	5,84
pronájmy	674	8,27
TÚK (včetně nákladů)	4 102	50,35
celkem	8 146	100,00

Ostatní výnosy

položka	skutečnost	% k ostatním výnosům
úroky	30	0,81
aktivace materiálu a zboží	169	3,98
zúčtování fondů celkem	792	78,93
v tom: fond odměn	792	47,78
jiné ostatní výnosy celkem	158	16,30
v tom: knihovnické kurzy	98	2,53
prodej odepsaného DHM	41	8,20
informační materiály	15	0,33
ostatní	5	0,30
celkem	1 149	100,00

Vyhodnocení nákladů (v tis. Kč)

položka	skutečnost	% k celkovým nákladům
nákupy celkem	16 674	20,32
z toho: knihy	5 488	6,69
materiál	2 066	2,52
odpisy DHIM	429	0,52
energie	5 153	6,28
knihářské práce, vazby	462	0,53
zboží TÚK	3 076	3,75
služby celkem	12 845	14,66
z toho: opravy a údržba	2 408	2,94
cestovné	196	0,24
nájemné	106	0,13
ostatní služby vč. stravování	7 539	9,19
doprava	196	0,24
poštovné, telefony, internet	2 400	2,93
osobní náklady	42 700	52,05
z toho: mzdy	31 197	38,03
daně a poplatky	4	0,01
ostatní náklady	727	0,89
odpisy	7 529	9,18
daň z příjmů	1 554	1,89
celkem	82 033	100,00

Výsledek hospodaření

Provoz MZK lze v roce 2004 hodnotit jako úspěšný v plnění základních funkcí knihovny jak vůči odborné veřejnosti, tak i v řešení vnitřní problematiky. Kladný hospodářský výsledek v hodnotě +1 645 tis. Kč byl ovlivněn zejména zaúčtováním fondu reprodukce investičního majetku a zvýšenými výnosy z vlastní činnosti.

Mzdové náklady

Stanovené mzdové prostředky byly čerpány na 100,00 % limitu, překročení nákladů na mzdy bylo hrazeno z fondu odměn.

Investice pořízené z vlastních zdrojů

Z fondu reprodukce investičního majetku byly uhrazeny investice v hodnotě 5 668 tis. Kč, z toho náklady na rozpracovanou projektovou dokumentaci společného depozitáře MG a MZK činily 4 972 tis. Kč.

Základní ukazatele hospodaření (v tis. Kč)

ukazatel	rozpočet schválený	rozpočet po změnách	skutečnost k 31. 12. 2004	% plnění
výnosy celkem	79 482	86 933	83 678	96,3
v tom: výnosy z vlastní činnosti	8 100	8 100	8 146	106,6
ostatní výnosy	4 450	4 450	1 149	25,8
dotace od zřizovatele	66 932	74 383	74 383	100,0
náklady celkem	79 482	86 933	82 033	94,4
v tom: spotřebované nákupy	18 069	20 373	16 674	81,8
služby	15 115	17 0396	12 845	75,4
osobní náklady	38 408	41 631	42 700	102,6
z toho mzdy	28 043	30 430	31 197	102,5
ostatní náklady	515	515	731	141,9
odpisy	7 375	7 375	7 529	102,1
daň z příjmů	0	0	1 554	
hospodářský výsledek			+1 645	

Poznámka:

údaje jsou uvedeny včetně programových projektů.

nižší skutečnost u ostatních výnosů byla způsobena nižším čerpáním FRM proti plánu

Služební automobily

Provedeno bylo 150 celodenních jízd dvěma služebními automobily, kterými bylo najeto 41 334 km.

Expedice

Bylo odesláno 16 780 zásilek, z toho 1 882 balíků, přijato 3 394 balíků.

Oddělení technických provozů

V oddělení bylo zpracováno 7 351 vazeb, opraveno 279 knih a novin, byl proveden tisk 736,5 tis. listů formátu A4, bylo nasnímováno 289 filmů (144 952 snímků) a zkopírováno 532 filmů (266 003 snímků). Na úseku konzervace bylo zpracováno 11 svazků starých tisků, chemicky ošetřeno a opraveno 149 svazků vytopených knih.

3. Odbor služeb

Ve výpůjčních a informačních službách se stále drží základní trend vysokých ukazatelů výkonnosti, jak byl nastartován novou budovou a moderním technologickým prostředím knihovny. Celkový počet téměř jednoho milionu návštěvníků představuje denní návštěvnost 3 200 uživatelů (250 za hodinu) na všech pracovištích a svědčí o významu i využívání informací. I když těžiště návštěvnosti je v půjčovně hlavní budovy a jejich studovnách, přispívají k ní i kulturní vzdělávací akce, které knihovna pořádá – exkurze po knihovně, odborné semináře i výstavy.

V oddělení studoven došlo ke změně vedoucího, kdy bývalý vedoucí odešel do důchodu a na jeho místo nastoupil pracovník z absenčních služeb, kde zastával místo informátora. Jeho práce byla rozdělena mezi informační pracovníky všeobecných studoven, kteří pracují na tomto úseku tři dny v týdnu v odpolední směně. Kmenové pracovnice informační služby se věnují zpracování ikonografií, kdy dr. Kmoníčková spolupracuje s pracovníkem oddělení starých tisků, který skenuje jednotlivé obrázky, které by měly být připojeny k jednotlivým katalogizačním záznamům a kliknutím je možno si obrázek prohlédnout. V současné době je takto naskenováno 456 obrázků, které jsou zatím uloženy v testovací bázi. V říjnu ukončila mgr. Horáková zpracování analytického popisu článků pro Národní knihovnu do báze ANL a přešla částečným úvazkem do oddělení jmenných autorit, kde se podílí na harmonizaci autorských rejstříků.

Informační pracovníci studoven jako správci příruček ve všeobecných studovnách se společně s pracovníky věcného popisu, prezenčních a absenčních služeb a automatizace podíleli na sjednocování MDT volného výběru a studoven podle metody Konspektu, kdy ve volném výběru bylo sjednoceno 1 515 svazků, ve studovnách evidence vedena nebyla.

Pracovníci prezenčních služeb na základě požadavků uživatelů knihovny upravili společně s pracovníky věcného popisu třídění učebnic středních, odborných a učňovských škol podle oborů pro jejich větší přehlednost a jednodušší vyhledávání. Nové třídění se týkalo 343 svazků.

Ve volném výběru a ve všeobecných studovnách proběhla v létě během zavření knihovny revize fondů poprvé pomocí skeneru a počítače. Ve volném výběru a v příručkách studoven bylo zrevidováno 54 707 svazků knih a 480 časopisů. Dále byly vyřazovány z volného výběru a z příruček ve studovnách publikace s počtem stran menším než 100, obrazové publikace, kuchařky, kterým pracovníce adjustace opravily záznamy v počítači a vrátily takto zpět do skladu 5 346 svazků. Pracovnice informační služby si přeřadily a zpracovaly z volného výběru některé průvodce do své informační příručky (66 svazků).

Oddělení absenčních služeb uvažovalo o novém způsobu půjčování dokumentů, kdy uživatel při půjčování nebude muset podepisovat výpůjční lístek, ale kontrolovat si na monitoru výpůjčky, které se mu půjčují, a sám po kontrole ukončí stiskem klávesy enter operaci půjčování. Myšlenku se nám zatím nepodařilo z technických důvodů zrealizovat.

Na přání pracovníků katedry historie FF MU vytvořili pracovníci absenčních služeb ve spolupráci s věcným popisem speciální historickou příručku, která je umístěna v humanitní studovně a je tvořena převážně fondem, který byl uložen v mimobrněnském depozitáři a musel se dovážet na vyžádání do Brna.

V oddělení MVS se na úseku MMVS snížil počet objednávek v systému Subito jednak proto, že po vstupu ČR do EU se zvýšily ceny za kopie článků a především proto, že mnoho knihoven si v tomto systému objednává samostatně. Během roku pracovníce navázaly kontakty v Itálii, Francii, Španělsku a překvapivě i v Rusku. Zvýšil se počet fulltextových článků z online databází i z internetových stránek časopisů.

V oddělení knihovnických fondů plnili pracovníci své úkoly i přes velkou nemocnost bez větších obtíží. V letních měsících provedli číselnou revizi veškerého fondu uloženého ve skladech MZK. Fond formátu 3 se stěhovali do jednoho patra, a toto sjednocení jim ulehčilo a urychlilo vyhledávání, stejně jako nainstalování tiskárny objednávek ve 3. patře, na které se tiskne fond PK, formát 4 a časopisy.

Vzhledem k tomu, že již několik let přetrvává trend zvyšujícího se počtu žádank do depozitáře v Žerůtkách, začalo oddělení absenčních služeb se zjišťováním těchto požadavků jednak v OPACu a především

v naskenovaných katalozích jednotlivých knihoven MZK. Tímto zjišťováním se snížil počet požadavků na výpůjčku z depozitáře Žerůtky na třetinu.

Pracovníci se zaměřili na získávání publikací náhradou za ztráty a ve smyslu nové směrnice byly nahrazeny ve 44 případech ztracené publikace shodnými exempláři.

Podle nového organizačního řádu MZK přešla do odboru knihovnických služeb samostatná oddělení periodik, firemních a obchodních informací a oddělení zahraničních knihoven.

Výpůjčky

V půjčovně bylo podáno 609 355 žádánek na zapůjčení jednotlivých děl. Uskutečněno bylo 527 687 výpůjček, což představuje 87 % kladně vyřízených žádánek. Systém ALEPH dovoluje objednávat jen knihy, které by měly být ve skladu, avšak žádanky na fond z depozitářů se čtenářům vracejí k ujistění, že na pozdějším dodání dokumentu trvají, a tím vzniká větší počet negativně vyřízených žádánek. Z připravených dokumentů bylo 43 077 svazků nevyzvednuto a vráceno do skladů.

Výpůjčky ze skladiště

výpůjčky	2002	2003	2004
mimo knihovnu	345 062	542 463	450 657
prezenčně ve studovnách	62 541	64 574	77 030
celkem	407 603	607 037	527 687

Dovoz výpůjček z depozitářů

depozitář	2002	2003	2004
Hostim	548	645	168
Nesovice	19 750	12 960	14 988
Žerůtky	8 246	7 600	15 320
celkem	28 544	21 205	30 476

Výpůjčky z depozitářů zaznamenaly větší nárůst u fondu Pedagogické knihovny umístěného v Žerůtkách v důsledku podstatného dokončení retrokonverze tohoto fondu. Naproti tomu z depozitáře Nesovice bylo zahájeno přestěhování fondu výročních zpráv do hlavního skladu v Brně. Počet výpůjček z depozitářů představuje 5,7 % knihovního fondu vyžádaného k zapůjčení.

Čtenáři

Evidence 31 382 čtenářů představuje naplnění plánu na 104,6 %. Z celkového počtu registrovaných čtenářů knihovny je 62 % studentů vysokých škol. Celková návštěvnost ve studovných hlavní budovy byla 555 697 uživatelů a v půjčovně 329 190 čtenářů.

Čtenáři v jednotlivých kategoriích

kategorie čtenářů		2002	2003	2004
AU	organizace, ústavy	188	184	172
A	vědečtí pracovníci a VŠ učitelé	666	539	440
B	čtenáři s VŠ vzděláním	5 597	6 167	5 733
Ba	studenti humanitních oborů VŠ	8 161	8 329	8 526
Bb	studenti užitých věd VŠ	13 568	12 460	11 052
Bc	studenti vyšších odborných škol	933	855	897
C	absolventi středních či učňovských škol	3 436	2 905	2 215
D	studenti středních škol	1 840	1 344	1 040
Da	dálkově studující VŠ	–	131	535
Ak	zaměstnanci knihovny	210	209	212
	cizinci	162	207	212
	MVS	338	358	348
celkem		31 323	35 130	31 382

Meziknihovní výpůjční služby

Rychlý a efektivní systém Subito byl hlavním zdrojem pro objednávání článků ze zahraničních časopisů elektronickou cestou. Takto bylo získáno 1 425 kopií článků prostřednictvím Subito kromě dalších 301

ze systému žádank IFLA a 206 kopií dokumentů z bází Free Full Text. Celkem bylo ze zahraničí zapůjčeno 1 932 dokumentů náhradou za výpůjčku knihy a 1 214 dokumentů v původní podobě.

Po vstupu ČR do EU zdražilo Subito při rozsahu 1–20 stran na 5 €. Celkový počet požadavků se snížil v důsledku přímého využívání těchto služeb brněnskými vysokými školami. Během roku se rozšířily kontakty s knihovnami v Itálii, Francii, Španělsku a Rusku.

Výpůjčky z jiných knihoven

	2002	2003	2004
z ČR objednáno	3 107	2 742	2 842
z ČR zapůjčeno	1 486	1 517	1 559
ze zahraničí objednáno	4 151	4 080	3 502
ze zahraničí zapůjčeno	3 880	3 773	3 146

Za výpůjčky z jiných knihoven byla v roce 2004 vybrána od čtenářů částka 476 128 Kč, náklady však byly o cca 300 tis. Kč vyšší.

Odesláno jiným knihovnám

	2002	2003	2004
vnitrostátně	4 224	5 803	6 109
do zahraničí	253	283	209

4. Odbor automatizace a informací

Automatizace

ALEPH

Kromě běžného zabezpečení provozu knihovního systému ALEPH 500 byl rok 2004 zaměřen především na přechod z formátu UNIMARC na formát MARC 21. První polovinu roku jsme věnovali především osvojení si nového formátu. Kromě samostudia se uskutečnilo ve spolupráci s oddělením popisu školení pracovníků knihovny. Před přechodem došlo k masivním kontrolám správnosti záznamů a k jejich následným automatickým i poloautomatickým opravám a k úpravám nastavení systému. Samotná konverze bází MZK01 a ZHR01 byla provedena v létě pomocí konvertoru MARCMAN s pravidly vytvořenými Národní knihovnou, která jsme si pro svoje potřeby upravili. Následně proběhla kontrola konverze a opravy chyb, které konverzí vznikly. V souvislosti s řešením výzkumného záměru Historické fondy MZK došlo také k vyčlenění záznamů starých tisků z báze MZK01 do samostatné báze MZK03.

HW a SW

Po celý rok pracovníci automatizace udržovali v provozu celý systém výpočetní techniky. Zajišťovali opravy, údržbu a výměnu počítačů a tiskáren podle potřeby a také možností knihovny. Pro provoz ekonomického software byl zakoupen a nainstalován nový server, který zajistil rychlejší a bezpečnější chod účetnictví, fakturace a skladového hospodářství. V budově na Solniční 12 byl nainstalován server Sun a pro čtenáře v hudebním oddělení 4 pracovní stanice Sun.

Síť

V rámci řešení výzkumného záměru byla počítačová síť doplněna aktivními prvky, a tím byla zvýšena její rychlost. V budově na Solniční 12 proběhla ve spolupráci s ÚVT MU změna na přípojném bodě k optické metropolitní síti, v serverovně byla nainstalována rozvodná skříň a nové aktivní prvky. Bylo zřízeno přímé propojení budov Kounicova 65a a Solniční 12 na úrovni VLAN.

Na konferenci Knihovny současnosti 2004 v Seči zajistili pracovníci instalaci a provoz počítačové sítě s připojením k internetu prostřednictvím služby Eurotel Data Expres (CDMA) a instalaci a provoz prezentační techniky. Připojení prostřednictvím CDMA bylo úspěšně testováno i v depozitáři Nesovice.

Bibliograficko-informační činnosti

Budování databází

V bibliograficko-informačním oddělení bylo zpracováno a uloženo celkem 2 722 záznamů, z toho: 1 983 záznamů pro ANL ČNB (analytický popis článků), 716 záznamů pro databázi REGO (Regionální osobnosti). Pracovnice, které provádějí excerpci časopisů pro databázi ANL, přispívají od konce roku i do databáze autorit (AUT10). Začalo se s elektronickým popisem historických map (Mollova sbírka) ve formátu MARC 21. Do báze bylo uloženo prvních 27 záznamů.

Rešerše

V oddělení bylo zpracováno 78 rešerší a 133 písemných informací; čtenářům bylo poskytnuto 163 individuálních konzultací. Uskutečnilo se 13 exkurzí pro 219 zájemců především z brněnských vysokých škol. Od začátku roku se tři pracovnice oddělení podílejí na informační činnosti v půjčovně.

Studovny

Studovnu elektronických médií navštívilo 18 603 čtenářů, bylo půjčeno 654 knih a CD-ROMů. Pracovníci pokračují v pravidelných školeních a individuálních instruktážích pro nové uživatele (41 akcí / 154 účastníků).

S přechodem na nový způsob řazení volně přístupných fondů (kombinace MDT s konspektem) se pracovnice oddělení, které garantují obsahovou náplň příruček tří hlavních studoven, podílely na přípravě jednotného třídění pro popis (tzv. druhou signaturu) publikací ve volném

výběru a studovných. V letních měsících postupně sjednotily značení celého tohoto fondu.

Retrokonverze fondů

V roce 2004 pokračovalo oddělení 4.3 na projektu VaV – retrokonverzi fondu PK a celkem bylo zpracováno 13 248 nových záznamů.

Databáze periodik byla aktualizována v oddělení 4.4 dalšími záznamy z NK Praha, VK Olomouc, Knihovny Národního muzea a také záznamy z nového bibliografického soupisu Noviny České republiky z období 1919–1945, celkem bylo vytvořeno a aktualizováno 22 194 záznamů.

Školení

Oddělení automatizace zajišťuje kurz ALEPHu pro čtenáře. Školení probíhá 2× měsíčně s výjimkou prázdnin, konalo se 18× a zúčastnilo se ho celkem 64 čtenářů.

Bibliografické oddělení provádí Kurzy pro nové uživatele studovny elektronických médií, České elektronické informační zdroje v MZK, Internetové vyhledávače, Zahraniční elektronické informační zdroje v MZK se zaměřením na EBSCO, Zahraniční elektronické informační zdroje v MZK se zaměřením na PROQUEST 5000. Školení se prováděla zčásti ve studovně elektronických médií, zčásti u terminálů v technické studovně a zúčastnilo se jich 132 čtenářů.

Spolupráce při sestavování, realizaci a vyhodnocování projektů a programů:

- ~ Věda a výzkum,
- ~ VISK 2, 5, 6, 7, 8, 9,
- ~ Česká knihovna.

5. Oddělení periodik

Oddělení zaznamenává již několikátý rok po sobě na sledovaných ukazatelích nárůst. Plán většiny ukazatelů byl na rok 2004 zvýšen, a i přesto byl ve většině ukazatelů překročen. Při zajišťování služeb ve studovně vázaných novin narostl počet prezenčních výpůjček vázaných novin a mikrofilmů na 13 725 a došlo k překročení plánu o 96 %. Vyplyvá z toho, že dopředu nelze správně odhadnout, jaký zájem o tento poměrně úzký profil, jakým jsou právě noviny, bude. Počet návštěvníků dosáhl počtu 10 130. Žádosti o xerokopie přesáhly plán o 40 % a dosáhly počtu 41 984 kopií. Stoupající tendence požadavků neovlivnila rychlé vyhledávání požadavků z přílehlého skladiště (maximálně do 15 minut po vytištění žádanky) a zhotovování kopií v zásadě na počkání.

Výpůjčky Studovny vázaných novin

	2002	2003	2004
běžný ročník časopisů	34 111	37 493	34 410
vázané noviny	6 968	8 271	10 982
mikrofilmy a mikrofiše	1 530	2 067	2 743

V roce 2004 docházelo 4 474 titulů domácích seriálů – povinných výtisků (z toho nepravá periodika 1 687) a 613 titulů zahraničních seriálů (nepravá periodika 32). Nově založených titulů 794 a ukončených (nedocházejících) 156.

Stále dochází ke snižování počtu odebíraných zahraničních titulů periodik. To je také jediný ukazatel, kde nebylo dosaženo stanoveného plánu. Náhradou za tištěné časopisy je snaha získávat přístupy do plných textů online časopisů, většinou přes existující konsorcia.

Zkompletovaných bylo 7 195 svazků periodik a přírůstek tvoří také 750 mikrofilmů a CD-ROMů. Adjustací prošlo 8 357 svazků. Knihařsky svázáno bylo 3 392 svazků, větší část je ukládána do švédských desek (jedná se o tituly určené k uložení v depozitáři).

Zpracování – katalogizace (svazků)

	2002	2003	2004
časopisy	7 085	7 347	7 195
ostatní dokumenty	673	1 079	750
celkem	7 758	8 426	7 975

Rok 2004 byl pro knihovnu, tedy i pro oddělení periodik ve znamení přechodu na MARC 21. Bylo zapotřebí před konverzí vyčistit bázi seriálů od chyb v katalogizačních záznamech. I přesto, že velká část chyb šla opravit automaticky, do mnohých záznamů bylo nutné vstoupit a opravit ručně. Katalogizátoři se učili za plného provozu používat nová pravidla.

V rámci projektu KRAMERIUS se podařilo zmikrofilmovat další tři tituly periodik a získali jsme finanční prostředky z VISKu 7 na zpětně kopírovací stroj CANON, PC a tiskárnu. Vše bylo instalováno až v závěru roku 2004, proto zatím nelze hodnotit využívanost ani spolehlivost.

Oddělení celoročně provádí další činnosti úzce spojené s doplňováním, zpracováním a půjčováním seriálů – objednávky, urgencye, zjišťování nově vydávaných titulů, doplňování torz starších ročníků časopisů. Zpracovává cizí nabídkové seznamy a vytváří nabídkové seznamy vlastní. Připravuje materiály k mikrosnímkování. Zabezpečuje služby ve studovně vázaných novin – nejen výpůjčky, ale také informace, konzultace, revize výpůjček a rezervací. Průběžně byl zpracováván dar tělovýchovných časopisů.

6. Oddělení firemních a obchodních informací

Oddělení zajišťuje práce spojené s doplňováním, zpracováním a službami v oblasti speciálních druhů technické literatury. V r. 2004 získalo celkem 8 740 svazků, z toho 2 190 českých norem, 1 850 patentů a 4 700 knihovních jednotek firemní literatury. České normy jsme nakupovali jako v předchozích letech v úplnosti, návštěvníci je měli k dispozici krátce po dodání. Koncem roku jsme doplnili fond o duplicitní exempláře vybraných ČSN k absenčnímu půjčování. Bohužel se nám nepodařilo získat v grantovém řízení finanční prostředky na nákup kopií norem ČSN vyhlášených Věstníkem ÚNMZ k přímému použití originálu. Ve třídách 36, 38, 74, 75 a 77 formátu A4 proběhla revize. Zapůjčené normy byly po návratu rovněž revidovány, ověřoval se jejich fyzický stav a platnost. Normy s ukončenou platností byly průběžně přeřazovány v jednom exempláři do archivního fondu. V r. 2004 byly vyřazeny 3 662 neplatné normy.

Přírůstek speciálních druhů technické literatury

	2002	2003	2004
normy	1 842	2 220	2 190
patenty	1 925	1 550	1 850
firemní literatura	4 963	5 000	4 700

Úřad průmyslového vlastnictví v Praze zasílal pravidelně české patentové spisy v úplnosti, bezplatně jsme dostávali také databáze ESPACE-PRECES a TRACES. ÚPV již nedodával v r. 2004 bázi na DVD Ochranné známky, která je však přístupná zdarma na internetu v jiném uživatelském rozhraní. Do oddělení rovněž bezplatně docházely vybrané databáze řady ESPACE, vydávané Evropským patentovým úřadem.

Hlavní zdroj doplňování firemní literatury představovaly i v r. 2004 návštěvy výstav a veletrhů v Brně a obeslání domácích i zahraničních firem dle požadavků čtenářů. Při získávání firemní literatury bylo navázáno 626 písemných kontaktů. Jmenně se zpracovalo 3 250 titulů,

systematicky 4 517 titulů. Vyřazením 2 000 jednotek byla ukončena aktualizace fondu firemní literatury k přírůstkovému číslu 155 000.

V r. 2004 docházelo do oddělení 270 titulů firemních časopisů, z toho 100 české a 170 zahraniční provenience. Bylo provedeno 369 prolongací a objednávek, což se pozitivně odrazilo na fondu. Zkompletovaly se a zkatalogizovaly 102 svazky (44 tituly). Pracovníci oddělení revize fondů a databází provedli revizi firemních časopisů umístěných ve skladišti oddělení firemních a obchodních informací. Díky této revizi byly firemní časopisy kompletně uloženy do počítače a došlo k nápravě řady nedostatků.

Oddělení zajistilo 14 945 výpůjček, z toho 3 906 absenčních a 11 039 prezenčních. Pro půjčovnu bylo připraveno 1 257 plastových složek k absenčním výpůjčkám norem a firemní literatury. Pracovníci poskytli návštěvníkům 2 193 ústní informace, 43 konzultace a 123 písemné informace, připravili také 3 výstavy přírůstků firemní literatury. K vyřizování čtenářských požadavků sloužilo 12 bází na CD nebo DVD, které pravidelně docházely na pracoviště. Ve studovně došlo k výrazným změnám a přesunům ve stavění fondu. Čtyřletá praxe potvrdila, že vyložení firemní literatury včetně periodik ve studovně bylo pozitivním krokem.

7. Oddělení rukopisů a starých tisků

Na základě vyhodnocení statistických položek oddělení zaznamenalo v roce 2004 podstatný nárůst ve většině ukazatelů oproti roku 2003. Studovnu navštívilo 621 badatelů, kterým bylo prezenčně půjčeno celkem 2 121 svazků (86 rukopisů, 1 102 starých tisků, 665 svazků z příruční knihovny, 188 map a 38 grafických listů). 77 návštěvníků se zúčastnilo 10 exkurzí. Čtenářům bylo poskytnuto 33 odborných konzultací a zodpovězeno 88 písemných dotazů. Do příruční knihovny bylo zařazeno 104 jednotek (z toho 76 CD-ROMů digitalizovaných rukopisů).

Z historického fondu bylo zhotoveno 5 610 kopií, 44 % celkového objemu tvořily elektronické digitální kopie vypálené na CD-ROM.

Převážná část práce oddělení však byla v roce 2004 věnována řešení výzkumného záměru „*Historické fondy MZK*“.

Při katalogizaci starých tisků jsme opustili dosavadní praxi vytváření bibliografických katalogizačních záznamů pro všechny „stejně“ jednotky na jedné signatuře a přikročili k vytváření exemplářového záznamu pro každou popisovanou jednotku. U všech dosud rekatalogizovaných bibliografických záznamů starých tisků došlo k převodu do podoby exemplářového popisu. V souvislosti s plánovanou konverzí záznamů z formátu UNIMARC do formátu MARC 21 byla velká pozornost věnována úpravám dat starších bibliografických záznamů. V rámci těchto prací byly vyhledány a odstraněny mnohé formální a někdy i věcné chyby. Po úspěšné letní konverzi dat byly vypracovány nové pracovní listy a šablony. Po celý rok průběžně pokračovala rekatalogizace starých tisků (1 116 záznamů), pořizování digitálních obrazových příloh (194 obrázků), katalogizace nových přírůstků digitalizovaných rukopisů a map na CD-ROM (90). Byly zahájeny intenzivní práce na retrokonverzi a rekatalogizaci historických fondů (9 506 nových záznamů). Na web byly naskenovány a vystaveny katalogy uzavřených historických sbírek.

Zásluhou pracovníků oddělení automatizace došlo v říjnu k fyzickému oddělení databáze historických fondů od hlavní databáze MZK, což umožnilo podstatně lepší kontrolu nad správou a budováním celé databáze. Byly pročištěny jednotlivé přístupové rejstříky a pokračovaly

opravy bibliografických záznamů (celkem 10 835). V databázi historických fondů MZK se nachází více než 21 000 bibliografických záznamů.

V souvislosti se vzneseným restitučním nárokem Kláštera dominikánů ve Znojmě byly na začátku roku na základě revize předány zástupcům řádu rukopisy (56 sv.) a prvotisky (47 sv.). Zástupci Diecézní knihovny Biskupství brněnského převzali nezpracované tituly příslušející bývalé knihovně biskupského alumnátu v počtu 338 sv. a původní katalogy knihovny (24 krabic, 2 rkp. svazky). V závislosti na dokončení přesunu fondu knihovny benediktinského řádu v Rajhradě z depozitáře MZK do restaurovaného klášterního interiéru, bylo přestěhováno také 22 m klášterního fondu a původní katalogy provizorně uložené ve skladišti starých tisků v Brně. V závěru roku byly do skladiště starých tisků přesunuty mikrofilmy rukopisů z oddělení periodik.

V roce 2004 bylo vyhověno čtyřem žádostem o vydání osvědčení o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty podle znění zákona č. 80/2004 Sb. a jedna žádost byla zamítnuta.

Bylo zhotoveno 456 digitálních obrazových příloh z ikonografické sbírky MZK.

Oddělení řešilo grantové projekty VaV – Digitalizace nejvzácnějších rukopisů z fondů MZK v Brně a VISK 6 – Nejvzácnější české a středověké rukopisy mikulovské dietrichsteinské knihovny z fondu MZK Brno, v rámci kterých bylo letos zdigitalizováno 10 rukopisů.

8.1 Oddělení doplňování fondů

Základem akviziční činnosti je získávání domácí produkce prostřednictvím povinného výtisku. V roce 2004 bylo získáno 22 090 svazků neperiodických publikací, z toho 17 422 ze zákona jako povinný výtisk. Plán doplňování byl překročen o 3 090 svazků (i při zvýšení plánu oproti roku 2003), což je o 16 % více.

Doplňování neperiodických publikací

	2002	2003	2004
přírůstek	20 834	21 133	22 090
povinný výtisk	14 617	15 534	16 850

Povinných výtisků bylo o 1 888 více než v roce 2003. Situace v oblasti povinného výtisku se zlepšuje v dostupnosti informací o existenci vycházejících titulů. Díky souborným katalogům i internetovým knihkupectvím, jejichž počet se stále rozrůstá, lze dohledat větší množství titulů, než uvádí ediční plány nebo knižní časopisy. Od začátku roku 2004 jsme začali používat katalogizační bázi vytvořenou pro akvizici, kde pomocí stručného katalogizačního záznamu evidujeme všechny urgované tituly. Průběžně doplňujeme a opravujeme adresář nakladatelů v modulu akvizice. Povinné výtisky získáváme i díky návštěvám knižních trhů v Praze, Havlíčkově Brodě a Brně.

V roce 2004 bylo upomenuto 1 531 titulů 257 nakladatelů první upomínkou, 71 nakladatelů o 672 tituly druhou upomínkou a 10 nakladatelům byla zaslána ředitelská upomínka na vyžádání 293 titulů. 8 nakladatelů na ředitelskou upomínku reagovalo, zbývajících 2 jsou nedostupní. Pokud se je nepodaří kontaktovat, zahájíme správní řízení. Regionálních urgencí bylo zasláno 120 (převážně obecním a městským úřadům) o 272 tituly.

Během celého roku probíhalo po dohodě s NK Praha a VK Olomouc porovnávání ISBN. NK Praha pravidelně týdně zveřejňuje na internetu bibliografické záznamy povinných výtisků titulů, kterým Agentura ISBN

dodala nové ISBN nebo opravila chybné. Podle těchto seznamů jsme porovnávali záznamy s našimi, doplňovali nová ISBN a opravovali chybná. Díky těmto údajům jsme zjišťovali i tituly, které nám nebyly dodány a na základě daných údajů jsme je urgovali. V roce 2004 jsme prozjišťovali 2 666 záznamů, opravili nebo doplnili 364 ISBN a urgovali 419 titulů podle seznamů ISBN.

Nákup knih se řídil požadavky nákupní komise a zástupců studoven navrhovaných na výstavkách a v časopisech *Nové knihy* a *Knižní novinky*. Podle těchto návrhů bylo zakoupeno 3 418 knih, z toho 104 zahraniční.

Dary tvoří většinou knihy z nabídkových seznamů jiných knihoven nebo od soukromých osob. Bylo prověřeno 6 457 záznamů ze 71 nabídkových seznamů, do fondu MZK bylo vybráno 495 titulů. Z nabídky tělovýchovné a sokolské literatury bylo prověřeno 1 682 titulů a do fondu předáno 949, z nichž část byla koupena.

V polovině roku přešlo zpracování fondu v MZK na formát MARC 21. Pro akvizici to znamenalo, že oddělení doplňování přistoupilo na návrh rozšířit akviziční popis o vydavatelské údaje, které jsme v akvizičním záznamu dříve nepoužívali.

Mezinárodní výměna v letošním roce poklesla, nabízené zahraniční tituly jsou totiž většinou regionálního charakteru nebo jimi vydané publikace. Méně titulů než vloni zaslaly slovenské knihovny, které mají o spolupráci s MZK dále zájem. Částečně se na poklesu podílí Univerzitní knihovna, kde probíhala rekonstrukce budovy a všechny provozny měly ztížené podmínky fungování. Ve spolupráci se slovenskými knihovnami jsme získali 271 knižních jednotek, jim jsme odeslali 460 svazků knih i časopisů. Časopisy docházející do MZK výměnou se neevidují samostatně, takže počet získaných svazků je vyšší.

8.2 Oddělení jmenných autorit

Rychlejšímu a kvalitnímu zpracování přírůstku knih domácí produkce napomáhala i činnost oddělení jmenných autorit, které vzniklo v posledním čtvrtletí roku 2004 kumulací činností vyňatých z oddělení doplňování, oddělení jmenného popisu a brigádnických prací. Jeho pracovníce pokračovaly v realizaci projektu sdílené katalogizace, zpracovávaly autorské autoritní záznamy, vytvářely vylučovací a přidružovací odkazy jiných forem jmen autorů a převzaly rovněž tvorbu a supervizi korporativních autoritních záznamů.

Optimalizací linky zpracování běžného přírůstku dokumentů, tj. koncentrací zpracování záznamů návrhů národních autorit v podstatné části na její začátek, bylo využito časově volného prostoru před výstavkami knih.

V bázi národních jmenných autorit bylo od října do prosince 2004 prověřeno 4 946 svazků z nové produkce a pro možnost převzetí bibliografických záznamů byly všechny tituly rovněž prověřeny v nastavených bázích – Jednotné informační bráně, Souborném katalogu NK ČR a v bázích všech vědeckých knihoven. Formou sdílené katalogizace, tj. stažením již zpracovaných katalogizačních záznamů z jiné knihovny, jejich revizí a úpravou, popř. dokončením jmenného popisu, bylo zpracováno 580 titulů, celkem za celý rok 2 039 titulů. Knihy takto zkatalogizované se kompletovaly do samostatných průvodek, aby nemusely procházet oddělením jmenného popisu a mohly být předány přímo do oddělení popisu věcného.

V oblasti zpracování návrhů jmenných autorit se MZK účastnila již několik let projektu Kooperativní tvorba a využívání souborů národních autorit. Vzhledem k používanému systému ALEPH zpracovávala knihovna v uplynulém roce spolu s pražskou NK ČR a olomouckou VK své návrhy přímo do speciální báze NK – „báze národních autorit“.

Vzhledem ke konverzi formátů bylo třeba seznámit se s nově používaným formátem MARC 21 pro autority, zpracovat informace a pomůcky upozorňující jednak na nová a dosud nevyužitá pole, na rozšířené, změněné a nové kódy v některých podpolích a jednak na přechod

nově používaného univerzálního slovního vyjádření typu oprav namísto původních formalizovaných číselných označení.

Číselné ukazatele

nové autoritní záznamy	1 595
lokální supervize záznamů	1 177
přetažené záznamy	2 039

Časově náročnou součástí tvorby a lokální supervize autoritních záznamů bylo systematické vyhledávání a zjišťování dokumentů,ází a jiných zdrojů pro ověřování užití formy jména, doplňování biografických dat, popř. jiných forem jména. V záznamech na české autory jsme vycházeli též z jednání s institucemi, vydavateli, nakladatelstvími nebo s jednotlivými autory buď přímo, nebo prostřednictvím e-mailové komunikace, v záznamech na zahraniční autory jsme se v největší míře zaměřili na využití příslušných národních katalogizačních agentur.

V souvislosti s pracemi na projektu VISK 9 byla prováděna harmonizace bibliografické báze MZK s národními autoritami. Jednalo se o „čištění“ autorských přístupových souborů autorů a korporací prováděné jak brigádnicky, tak pracovníky oddělení jmenných autorit a služeb. Synchronizace autorských záhlaví sází AUT10 NK ČR navazovala mj. na přírůstek nových záznamů bibliografické báze MZK z projektů retrokonverzního zpracování fondů, které přinášelo nová záhlaví v rejstřících, a tedy též potřebu opětovné revize přístupových souborů a jejich harmonizace – propojení s autoritním souborem.

Jednou z dalších činností oddělení bylo postupné prověřování jednotlivých záznamů databáze MZK10 vází národních autorit, jejíž data nemohla být vzhledem k jejich různorodosti převedena do báze národních autorit automatizovaně. Některé záznamy této báze se staly zdrojem údajů pro doplnění již existujících autorských záznamů, další byly podkladem pro zpracování vylučovacích odkazů a jiné základem pro vytvoření záznamů nových. Takto bylo prověřeno a zrušeno 585 katalogizačních záznamů báze MZK10.

8.3 Oddělení jmenného popisu

V roce 2004 bylo oddělením jmenného popisu zkatologizováno 14 187 titulů, což je o 1 187 více, než bylo plánováno. Do vzniku oddělení jmenných autorit 1. 10. 2004 bylo součástí jmenného popisu i vytváření autoritních záznamů jmen a korporací. V návaznosti na bibliografické záznamy bylo v této době on-line způsobem založeno 3 052 návrhů autorit v bázi AUT10, 3 859 záznamů prošlo supervizí a 550 definitivních záznamů bylo v bázi národních autorit opraveno.

První pololetí roku 2004 představovalo pro oddělení jmenného popisu rozsáhlé přípravy na změnu formátu z dosud používaného UNIMARCU na MARC 21. V rámci této přípravy se pracovníce oddělení zúčastnily v dubnu 2004 školení školitelů v Národní knihovně ČR, které bylo základem pro školení zaměstnanců MZK, uskutečněné v pěti lekcích v červnu 2004. Spolu s postupným studiem nového manuálu bylo nutné připravit pracovní listy – šablony – pro popis jednotlivých typů dokumentů, sjednotit odchylky od pravidel a na základě vyžádaných podkladů z oddělení automatizace opravit velké množství ne zcela standardních starých záznamů s chybami, které nebylo možné opravit hromadně, ale bylo třeba tak učinit jednotlivými vstupy. I po úspěšné konverzi dat v červenci 2004 se objevila řada záznamů s nepředvídatelnými odchylkami od pravidel, které stále průběžně opravujeme.

8.4 Oddělení věcného popisu

V průběhu roku 2004 jsme se zaměřili na dopracování metody Konspektu. Naším cílem bylo sjednocení terminologie Konspektu s popisem na orientačních tabulích ve volném výběru (VV) a studovnách. Tím se čtenářům usnadnila orientace, neboť vyjádření Konspektu v BIB se shoduje se slovním označením 2. signatury. Po konzultaci se správkyněmi studoven, vedoucím VV a náměstký odborů byla vypracována příloha ke Sm NŘ 15/2004.

Od června do října 2004 jsme provedli redakci 2. signatury ve VV a studovnách. U třídy 621.3 Elektrotechnika se ukázalo, že množství knih už je nepřehledné, proto jsme vyčlenili zvlášť Elektroniku – sdělovací techniku (621.38/.39). Naopak jiné třídy obsahovaly jen několik titulů, např. Rozhlas – televize (654.19), Chov okrasných ryb (629.34) atd. Proto byly tyto knihy včleněny do nadřazených tříd. Celkem bylo opraveno 1 515 svazků. Jazykové slovníky z technické a biologické studovny byly převedeny do humanitní studovny. V BST a TST zůstaly pouze tematické jazykové slovníky, které jsou přiřazeny k oboru. Pro lepší přehlednost bylo provedeno nové rozdělení učebnic pro učňovské a střední školy podle oborů – celkem 343 titulů. V zájmu zachování posloupnosti u jednotlivých vydání (druhého a dalších) v případě potřeby rekatalogizujeme všechna předcházející tak, aby 2. signatura a záhlaví byly vždy stejné. Z tohoto důvodu např. u titulů, kde jsou dva autoři, vpisujeme do knih také záhlaví podle předcházejícího vydání. Tím se všechna vydání řadí vedle sebe.

Výrazně vzrostl počet titulů zpracovaných formou sdílené katalogizace. Ve srovnání s loňským rokem se zvýšil počet takto zpracovaných knih téměř na dvojnásobek. Zatímco v loňském roce to bylo 1 326, v letošním roce toto číslo vzrostlo na 2 528. Vzhledem k naší úzké spolupráci s NKP v oblasti věcných autorit, nemůžeme přijímat záznamy těch knihoven, které neakceptují katalogizační politiku Národní knihovny, proto je potřeba většinu BIB záznamů zrekatalogizovat. Z tohoto důvodu není sdílená katalogizace pro věcné zpracování zatím větším přínosem. Přesto tyto průvodky i nadále zpracováváme přednostně.

Během celého roku jsme se podíleli na budování báze věcných autorit. Na žádost NKP jsme návrhy rozšířili o anglický ekvivalent, který vyhledáváme v autoritní bázi Library of Congress. Celkem jsme do NKP zaslali 1 266 návrhů. Pokud osoba nebo korporace tvoří předmětové heslo, vytváříme také jmenné autority přímo v autoritní databázi NKP. Nově jsme začali spolupracovat na tvorbě geografických autorit.

Od počátku roku 2004 jsme se připravovali na přechod do formátu MARC 21. Pracovnice oddělení absolvovaly školení v NKP. Pro hladký přechod související s konverzí UNIMARCu do MARCu 21 jsme průběžně, po dohodě s automatizací, opravovali BIB záznamy tak, aby celá konverze měla hladký průběh. Pro MARC 21 byla vytvořena nová šablona. S novým formátem došlo ke změnám stávajících kódovaných údajů v poli 008.

8.5 Oddělení revize fondů

Rozsah zpracovaného množství revize knihovního fondu je dán knihovnickým zákonem a je plněn. Dokončena byla revize fondu PK, fondu UK 2 a fondu periodik TK včetně firemních časopisů. Pro periodika TK na mikrofiších byl vytvářen revizní katalog. Po těchto revizích bylo řešeno 2 647 případů ke zjišťování v katalozích či přírůstkových seznamech a prováděny jejich opravy.

Revize knihovního fondu

	2002	2003	2004
revize svazků	200 932	210 907	216 381
nezvěstné	5 793	2 644	3 180

Superrevize byla prováděna u fondu revidovaného v letech 2000–2001. Z celkového počtu 1 563 takto revidovaných svazků bylo 717 svazků nalezeno, dalších 846 zůstává nezvěstných. Vyřazování knihovního fondu se převážně týkalo 1 104 svazků ztrát zaviněných čtenáři, dalších 510 jednotek byly převážně duplicitní normy z fondu PK.

V retrokonverzi živého fondu bylo ve stupni RetroS zhotoveno 3 487 záznamů, doplněno ve stupni RetroR bylo 5 940 záznamů (v podobě RetroS zůstává ještě 4 264 záznamů). Oddělení organizovalo VISK 5 *Retrokonverze tisků 19. století*, ve kterém bylo vytvořeno 12 416 záznamů postoupených do Souborného katalogu CASLIN. Oddělení se také podílelo na zpracování retrokonverze fondu PK, když zpracovalo 5 551 záznamů.

Vedoucí oddělení organizovala rekonstrukci interiérové klášterní knihovny v Rajhradě a podílela se na organizaci instalace této knihovny do původních prostor v průběhu července 2004. Přesun se týkal 63 045 svazků umístěných v hlavním sálu a přilehlých skladových místnostech, které podle vzájemné smlouvy mezi MZK a klášterem benediktinů byly slavnostně předány 9. září 2004.

9. Oddělení knihovnictví

V oddělení byly poskytovány *konzultace a informace knihovníkům*, časté téma statistické výkaznictví, platné knihovnické normy, problematika školních knihoven, evidence a revize KF, legislativa, zpracování projektů, internetizace. Vzhledem k aktuálním úkolům při řešení výkonu regionálních funkcí v knihovnách, bylo toto téma předmětem častých konzultací, informací a projednávání. Připravena byla čtyři čísla časopisu *DUHA*, průběžně byly expedovány v týdenních intervalech tematické řady Adresných informací z kultury a umění regionu, ve 2. pololetí byly ARI místo kopírování skenovány. Byly zpracovány *statistické výkazy a sumáře* za rok 2003 Jihomoravského kraje (7 okresů) včetně komentáře.

V roce 2004 byl zajišťován *výkon regionálních funkcí v JMK* prostřednictvím 8 pověřených knihoven (KJM Brno, MěK Blansko, MěK Břeclav, MěK Hodonín, MěK Kuřim, MěK Šlapanice, MěK Znojmo, Knihovna K. Dvořáčka Vyškov). Se všemi pověřenými knihovnami byly problémy projednávány, získávány podklady a zpracovávány statistické přehledy a hodnocení pro NK ČR a MK ČR. Koordinační porady pro knihovníky a zřizovatele z měst a obcí se uskutečnily dvě, 24. 2. s hlavním tématem hodnocení RF v JMK v letech 2002–2003 a zajištění RF v roce 2004. Ve 2. pololetí se konala koordinační porada 13. 12. – téma Internetizace VK, standardy VIKS, rok 2005.

MZK se zástupci KÚ a ředitelé pověřených knihoven se sešli na čtyřech pracovních poradách, na žádost byla také svolána porada metodiků PK. V průběhu roku probíhala jednání s vedoucím odboru kultury a památkové péče KÚ o formě zajištění výkonu RF v roce 2005, kdy finanční dotaci bude přidělovat KÚ. Pro KÚ byly zpracovány podklady pro zajištění dotací PK JMK. Uskutečnila se také jednání s MÚ Šlapanice k otázce personální změny v PK MěK Šlapanice, zástupce oddělení knihovnictví se zúčastnila výběrového řízení na vedoucího knihovny. Na jednání za přítomnosti vedoucího odboru KÚ (13. 12.) bylo rozhodnuto, že výkon regionálních funkcí v okrese Brno-venkov bude zajišťovat jedna knihovna – MěK Kuřim. Dále proběhla jednání s řediteli knihoven Blansko a Boskovice o rozdělení výkonu RF v okrese Blansko na dvě PK pro rok 2005.

Na základě usnesení vlády č. 44/2004 Koncepce PIK se v březnu konal rozsáhlý dotazníkový průzkum *Analýza současného stavu VK v otázce připojení na internet*. Oddělení se podílelo na zajištění průzkumu a sumarizaci (následně i prezentaci) dotazníků (560) z knihoven JMK. Proběhlo také několik jednání ve snaze zajistit účast VK JMK v projektu SROP. S tím souvisela také účast na vícedenních seminářích pořádaných NK ČR, MK ČR a MI ČR.

Pro výukové centrum MZK – počítačovou učebnu byl zpracován projekt VISK 2 Mimoškolní vzdělávání knihovníků Jihomoravského kraje a byly zajišťovány průběžně základní kurzy práce s ICT. Realizace projektů roku 2003 byla prověřena komisí MK ČR a výsledky jednání komise byly kladné. Pracovnice oddělení knihovnictví provedly kontroly věcné náplně projektů VISK v knihovnách JMK (Knihovna Moravské galerie, Muzea romské kultury, Nemocnice ve Vyškově a KJM).

V počítačové učebně se konalo 12 kurzů základů práce s ICT (byly obsazené, zájem knihovníků trvá) a jeden specializovaný kurz věnovaný problematice digitalizace dokumentů, o který měly zájem zejména knihovníci vysokoškolských knihoven a PK.

Mimoškolní vzdělávání knihovníků. Rekvalifikační knihovnický kurz 2003/2004 měl vysokou účast (30) a byl ukončen v únoru 2004, RKK 2004/2005 byl zahájen v září (28 účastníků). O rekvalifikační kurz mají knihovny stále značný zájem. Ve 2. čtvrtletí se uskutečnil také akreditovaný knihovnický kurz specializovaný na práci studijních a informačních center škol, kterého se zúčastnilo 10 učitelů (získali osvědčení). Kurz byl náročný pro organizátory, protože museli průběžně reagovat na situaci ve školních knihovnách, bylo zajištěno několik zajímavých exkurzí (spíše odborných a řízených diskusí v prostředí knihoven).

Byly připraveny odborné semináře a kurzy pro odborné pracovníky knihoven – Souborné katalogy – teorie a praxe, Nové trendy ve věcné katalogizaci (kurz), Metoda Konspektu – pro pracovníky oddělení zpracování, pokračování cyklu Světová literatura (francouzská překladová literatura), Úvod do Portálu veřejné správy, Meziknihovní služby v praxi (pro pracovníky služeb a informací), Náměty pro netradiční práci s dětmi, seminář a tvůrčí dílna Kolik řečí umíš, Komunikace s mladými

lidmi v knihovnách – pracovníci oddělení pro děti, Úvod do hudebního knihovnictví – hudební oddělení.

Konference pro ředitele škol, učitele a knihovníky Informační gramotnost – dovednosti a vědomosti pro život 3 (zaměření kontinuita práce knihoven) měla velký ohlas (65 účastníků), na základě vlastní iniciativy se jí zúčastnila delegace ze Slovenska. Z konference Informační gramotnost 2003 byl vydán sborník.

10. Oddělení hudební

Hudební oddělení získalo v roce 2004 do fondu 1 196 svazků (410 svazků hudebnin, 625 svazků CD a 161 svazků MC), zkatalogizováno bylo *jmenně a věcně 1 160 titulů*. Bylo půjčeno 3 191 hudebnin *absenčně, 99 prezenčně a 1 921 zvukových dokumentů prezenčně*. Služeb hudebního oddělení využilo 2 656 čtenářů *v půjčovně a 514 čtenářů ve studovně*.

Vzhledem k tomu, že některá vydavatelství dlouhodobě nereagovala na upomínky povinných výtisků, byly zaslány ředitelské urgencye. Na základě této výzvy byla značná část vydaných zvukových dokumentů a hudebnin do fondu získána.

V prvním pololetí byla prováděna harmonizace autoritních záznamů a korporací NKP/MZK. V letních měsících probíhala konverze záznamů a korporací z formátu UNIMARC do formátu MARC 21, byly připraveny nové šablony pro zpracování a provedena oprava chybných záznamů před konverzí. Ve spolupráci s oddělením jmenného popisu byla zajišťována po stránce hudební metodická pomoc při vytváření návrhů jmen a korporací v rámci projektu Kooperativní tvorba národních autorit. V součinnosti s oddělením věcného popisu nadále pokračovala spolupráce v oblasti věcných předmětových autorit, konspektu a novinek. Dále byla provedena revize nevrácených výpůjček do konce roku 2001.

11. Oddělení zahraničních knihoven

V roce 2004 navštívilo oddělení zahraničních knihoven (Rakouskou, Německou a Anglickou knihovnu) celkem 58 905 uživatelů. Také počet výpůjček se zvýšil – v roce 2004 činil 50 699 výpůjček mimo knihovnu (v roce 2003 to bylo 44 928). Zde je třeba zmínit i vysoký počet prezenčních výpůjček – v roce 2004 48 314 výpůjček (v roce 2003 42 542), což také vypovídá o stále se zvyšujícím zájmu o služby tohoto oddělení. Zahraničními knihovnami prošlo v roce 2004 53 exkurzí, účastníků bylo celkem 965.

Zahraniční knihovny MZK

	2002	2003	2004
počet návštěvníků	29 773	45 761	58 905
výpůjčky mimo knihovnu	32 544	44 928	50 699
prezenční výpůjčky	32 857	42 542	48 314

Nadále oddělení doplňovalo literaturu ve spolupráci s partnerskými institucemi (Rakouským kulturním fórem, Goethe-Institutem a Britskou radou) dle přiděleného finančního limitu pro rok 2004. Při sestavování objednávek jsme spolupracovali rovněž s germanistickými a anglistickými pracovišti na Pedagogické a Filozofické fakultě MU v Brně. Nový přírůstek (2 651 svazků) byl také v oddělení zahraničních knihoven kompletně zpracován, včetně adjustace (2 425).

Oddělení zahraničních knihoven v roce 2004 připravilo a realizovalo 30 různých kulturních a vzdělávacích akcí a seminářů pro celkem 938 účastníků. Jednalo se nejen o výstavy (Otto Wagner – architekt, Skotská poezie, dílo Michaela Ende), ale také o autorská čtení (Alfred Komarek, Daniel Kehlmann, Louise Welsh, Georg Klein, Robert Schindel, Wolfgang Bauer, Tina Strokerer, Ian Stephen), přednášky (Rodina Mannových a Československá republika) a cykly seminářů pro učitele angličtiny. Michael Ende – scénické čtení bylo připraveno pro žáky základních a středních škol. Uskutečnila se v pořadí již pátá Dlouhá noc krátkých textů (Lange Nacht der kurzen Texte). Oddělení zahraničních knihoven

také připravilo přednášku pro Klub dětských knihoven jižní Moravy o prezentaci cizojazyčné literatury.

V průběhu letních měsíců 2004 došlo ke konverzi katalogizačních záznamů z formátu UNIMARC do výměnného formátu MARC 21. Oddělení upravilo šablony pro katalogizaci podle svých specifik. Podařilo se zrekonstruovat zasedací místnost ve 2. poschodí, což poskytlo ještě lepší podmínky pro realizaci kulturních a vzdělávacích akcí a literárních projektů.

Oddělení i nadále spolupracovalo s Britskou radou v Brně na přípravě a realizaci cambridgeských jazykových zkoušek. Anglická knihovna poskytovala veškerý studijní materiál potřebný pro přípravu ke zkouškám všech stupňů, vzorové testy, informace o termínech, cenách, k dispozici měla přihlášky ke zkouškám.

12. Technické ústředí knihoven

V roce 2004 dosáhlo Technické ústředí knihoven nižších ekonomických výsledků než v roce předcházejícím, a to o 279 355 Kč. Knihovnámy jsme prodali zboží za 4 153 231,40 Kč. Postupná automatizace i menších knihoven vede k poklesu zájmu o klasické knihovnické tiskopisy. V porovnání s rokem 2003 se snížil prodej knihovnického zařízení.

Celý provoz TÚK v 2. pololetí 2004 výrazně ovlivnila skutečnost, že se MZK stala od 1. 11. 2004 plátcem DPH. Této skutečnosti musela být přizpůsobena fakturace a evidence zboží. DPH se počítá u nabytku, poštovního a balného, pomůcky a tiskopisy jsou od DPH osvobozeny.

Do sortimentu TÚK byly zařazeny čtyři nové výrobky, z nichž knihovníci nejvíce ocenili fólii na balení knih s UV filtrem a pouzdro/kapsu na CD na vlepění do knihy.

K propagaci Technického ústředí knihoven přispěla zejména účast na několika celostátních akcích – na mezinárodním knižním veletrhu Svět knihy v Praze, na konferenci Knihovny současnosti v Seči a na druhém ročníku národního knižního veletrhu Svět knihy v Brně. Propagační materiály TÚK obdrželi také účastníci Podzimního knižního trhu v Havlíčkově Brodě.

Realizací projektu Ministerstva kultury ČR na podporu původní české literatury a obohacení fondů profesionálních veřejných knihoven nazvaného *Česká knihovna* byla stejně jako v minulých letech pověřena Moravská zemská knihovna v Brně – Technické ústředí knihoven. Do 6. ročníku projektu se zapojilo 664 knihoven (654 veřejných a 10 vysokoškolských knihoven).

Pracovnice TÚK na základě podkladů dodaných MK ČR zpracovaly anotovaný seznam 124 titulů nabízených 29 nakladatelstvími, které vybrala Literární rada MK ČR, aktualizovaly tiskopis žádosti a poskytnutí dotace a připravily průvodní dopis.

Knihovnámy byl dán finanční limit 2 500 Kč na základní objednávku a 500 Kč na tituly rezervní.

V roce 2004 byly knihy dodávány na 72 kontaktních míst a do 166 jednotlivých knihoven, bylo realizováno 8 expedic. Protože nebyly dodány všechny objednané tituly (6 nakladatelů nedodalo 6 publikací), zpracovaly pracovnice TÚK objednávky z titulů, které si knihovny vybrali jako rezervní. Bylo osloveno 21 nakladatelství, která dodala 1 247 svazků z objednaných rezerv.

Novým problémem, na který si stěžují knihovníci, je změna názvu publikace, když je publikace vydána pod jiným názvem, než bylo uvedeno v nabídce.

Společně s tituly z projektu ČK jsme knihovnám také zaslali čtyři čísla časopisu *Závislosti a my* (odborný čtvrtletník pro sociálně patologické jevy), knihu o vývoji česko-německých vztahů na našem území v letech 1848–1948 *Rozumět dějinám*, *Sborník statí o kultuře v letech 1998–2003* a publikaci *Finsko*, kterou věnovalo veřejným knihovnám ČR Velvyslanectví Finské republiky. Žádný z těchto titulů nebyl zahrnut do rozpočtu na Českou knihovnu.

Přínosem 6. ročníku České knihovny byla nabídka encyklopedických děl (slovníky spisovatelů), antologie české současné literatury s medailónky autorů, literárně-vědeckých publikací, které jsou pro informační činnost knihoven nezbytné a které by bez ČK ve fondech mnohých knihoven chyběly. Fondy knihoven byly obohaceny i o díla současných prozaiků, klasických a současných básníků.

PŘÍLOHY

Plnění výkonových ukazatelů 2004

poř. č.	úkol	plán	plnění	%	z toho jednotlivé útvary
1	Stav knihovního fondu k 31. 12. 2004		3 776 020		
	1.1 Knihy a periodika		2 007 253		
	1.2 Ostatní dokumenty		768 767		
	1.2.1 rukopisy		2 154		
	1.2.2 mikrografické dokumenty		8 820		
	1.2.3 tištěné hudebniny		80 053		
	1.2.4 audiovizuální dokumenty		18 995		
	1.2.5 normy		175 054		
	1.2.6 patenty		387 262		
	1.2.7 jiné		96 429		
2	Přírůstek knihovního fondu	26 600	42 724	161	5:7 945, 6:8 842, 8:22 090, 10:1 196, 11:2 651
	2.1 Knihy a periodika		30 488		5:7 195, 6:102, 8:21 518, 11:1 673
	2.1.1 povinný výtisk titulů		22 756		5:4 813, 8:16 850, 10:1 093
	2.2 Ostatní dokumenty	8 600	12 236	142	5:750, 6:8 740, 8:572, 10:1 196, 11:978
	2.2.1 rukopisy		0		
	2.2.2 mikrografické dokumenty		368		5:368

	2.2.3 kartografické dokumenty		230		8:230
	2.2.4 tištěné hudebniny		410		10:410
	2.2.5 audiovizuální dokumenty		1 833		8:80, 10:786, 11:967
	2.2.6 grafické dokumenty		0		
	2.2.7 elektronické dokumenty		855		5:382, 6:200, 8:262
	2.2.8 normy	2 000	2 190	110	6:2 190
	2.2.9 patenty	1 600	1 850	116	6:1 850
	2.2.10 jiné	5 000	4 500	90	6:4 500
3	Úbytky knihovního fondu		7 278		6:5 662, 8.5:1 616
	3.1 Knihy a periodika		1 105		8.5:1 105
	3.2 Ostatní dokumenty		6 173		6:5 662, 8.5:511
	3.2.1 rukopisy		0		
	3.2.2 mikrografické dokumenty		0		
	3.2.3 kartografické dokumenty		0		
	3.2.4 tištěné hudebniny		14		8.5:14
	3.2.5 audiovizuální dokumenty		0		
	3.2.6 grafické dokumenty		0		
	3.2.7 elektronické dokumenty		3		8.5:3
	3.2.8 normy		4 156		6:3 662, 8.5:494
	3.2.9 patenty		0		
	3.2.10 jiné		2 000		6:2 000
4	Počet titulů docházejících periodik		5 147		5:5 087, 11:60
	4.1 ČR	3 500	4 474	128	5:4 474
	4.2 Zahraničí	650	673	104	5:613, 11:60

5	Počet zkatalogizovaných knihovních jednotek		40 764		4:13 432, 5:5 060, 6:3 294, 7:1 206, 8:14 187, 10:1 160, 11:2 425
	5.1 Zpracování jmenné – děl (přírůstek)		26 310		4:184, 5:5 060, 6:3 294, 8.3:14 187, 10:1 160, 11:2 425
	5.2 Zpracování věcné – děl (přírůstek)		22 282		6:4 517, 8.4:16 605, 10:1 160
	5.2.1 z toho předmětové		20 190		8.4:16 605, 10:1 160, 11:2 425
	5.2.2 z toho systematické		22 282		6:4 517, 8.4:16 605, 10:1 160
6	Revize knihovních fondů	200 000	271 578	136	3:55 187, 8.5:216 381
7	Číselná revize		750 000		3:750 000
8	Počet adjustovaných svazků		48 610		3:27 878, 5:8 357, 6:8 740, 10:1 196, 11:2 439
9	Vazba a knihařské opravy svazků		8 039		3:4 587, 5:3 204, 10:186, 11:62
10	Restaurování vzácných tisků		11		2.3:11
11	Počet registrovaných čtenářů	30 000	31 382	105	3:31 382
12	Počet návštěvníků půjčovny		410 759		3:349 190, 10:2 656, 11:58 905
13	Počet návštěvníků studoven		562 565		3:532 697, 4:18 603, 5:10 130, 7:621, 10:514

14	Počet žádaných děl		696 494		
	14.1 V knihovně		683 056		3:609 355, 4:262, 6:14 945, 7:2 121, 10:5 670, 11:50 699
	14.1.1 z toho kladně vyřízených		525 636		3:542 463, 6:14 371, 7:1 502, 10:5 665, 11:44 928
	14.2 V rámci MVS		13 438		
	14.2.1 z toho kladně vyřízených		11 026		
15	Výpůjčky celkem	330 000	697 624	211	3:527 687, 4:654, 5:48 135, 6:14 945, 7:2 079, 10:5 111, 11:99 013
	15.1 Mimo knihovnu	250 000	512 616	205	3:450 657, 4:262, 5:3 901, 6:3 906, 10:3 191, 11:50 699
	15.1.1 knihy a periodika		488 457		3:450 657, 4:49, 5:3 901, 11:33 850
	15.1.1.1 z toho běžný ročník periodik		5 449		5:3 901, 11:1 548
	15.1.2 ostatní dokumenty		24 159		4:213, 6:3 906, 10:3 191, 11:16 849
	15.2 Prezenční	80 000	185 008	231	3:77 030, 4:392, 5:44 234, 6:11 039, 7:2 079, 10:1 920, 11:48 314

	15.2.1 Knihy a periodika		165 197		3:76 293, 4:270, 5:41 491, 7:1 767, 11:45 376
	15.2.1.1 běžný ročník periodik		32 762		5:30 509, 11:2 253
	15.2.2 ostatní dokumenty		19 811		3:737, 4:122, 5:2 743, 6:11 039, 7:312, 10:1 920, 11:2 938
	15.2.2.1 grafické dokumenty		708		3:520, 7:188
	15.2.2.2 tištěné hudebniny		99		10:99
	15.2.2.3 jiné		19 004		3:217, 4:122, 5:2 743, 6:11 039, 7:124, 10:1 821, 11:2 938
16	Meziknihovní výpůjční služba		11 029		
	16.1 Půjčeno jiným knihovnám	4 000	6 318	156	
	16.1.1 vnitrostátně		6 109		
	16.1.1.1 knihy, periodika, rukopisy a hudebniny		4 693		
	16.1.1.2 kopie poskytnuté náhradou		1 416		
	16.1.1.3 ostatní dokumenty		0		
	16.1.2 mezinárodně		209		
	16.1.2.1 knihy, periodika, rukopisy a hudebniny		111		
	16.1.2.2 kopie poskytnuté náhradou		97		
	16.1.2.3 ostatní dokumenty		1		
	16.2 Půjčeno z jiných knihoven	4 200	4 709	112	

	16.2.1 vnitrostátně	1 200	1 559	130	
	16.2.1.1 knihy, periodika, rukopisy a hudebniny		669		
	16.2.1.2 kopie poskytnuté náhradou		890		
	16.2.1.3 ostatní dokumenty		0		
	16.2.2 mezinárodně	3 000	3 150	105	
	16.2.2.1 knihy, periodika, rukopisy a hudebniny		1 214		
	16.2.2.2 kopie poskytnuté náhradou		1 932		
	16.2.2.3 ostatní dokumenty		4		
17	17.1 Písemné informace		5 742		3:29, 3.3:4 445, 4:211, 5:146, 6:123, 7:88, 9:520, 10:104, 11:76
	17.1.1 z toho rešerše		105		3:1, 4:78, 6:6, 11:20
18	Analytický popis článků		3 299		3:600, 4:2 699
19	Konzultace		880		4:163, 5:63, 6:43, 7:33, 9:200, 10:325, 11:53
20	Školení, semináře, aktivity apod.		106		4:46, 9:29, 10:1, 11:30
21	Počet titulů vydaných publikací	6	6	100	
22	Kolektivní akce pro veřejnost (exkurze)		122		3:29, 4:13, 7:10, 9:11, 10:6, 11:53
	22.1 Počet účastníků		2 118		3:629, 4:219, 7:77, 9:220, 10:8, 11:965
23	Počet výstav		51		3:8, 6:3, 10:37, 11:3

Kalendárium významných událostí

Publikační činnost v roce 2004

Duha : informace o knihách a knihovnách z Moravy / ...
Brno, 2004. Roč. 18. 4 čísla.
ISSN 0862-1985

Informační gramotnost : sborník příspěvků z konference, konané
27. listopadu 2003 v Moravské zemské knihovně.
Brno, 2004. – 147 s.
ISBN 80-7051-155-9

Moravská zemská knihovna : výroční zpráva 2003.
Brno, 2004. – 83 s.
ISBN 80-7051-156-7

Nemovitě kulturní památky jižní Moravy: soupis památek a literatury.
Sv. 15, Dodatky 1997–2002 / Zprac. Ivan Řeholka s kol.
Brno, 2004. – přeruš. s.
ISBN 80-7051-157-5

Noviny České republiky 1919–1945 / Zprac. Jaromír Kubíček a kol.
Brno, 2004. – 446 s. Část 1, Bibliografie.
ISBN 80-86249-28-X

Noviny České republiky 1919–1945 / Zprac. Jaromír Kubíček a kol.
Brno, 2004. – 276 s. Část 2, Přehledy a rejstříky.
ISBN 80-86249-29-8

Přehled a číslování útvarů MZK

1 Útvar ředitele MZK (odd.)	doc. PhDr. Jaromír Kubíček, CSc.
2 Odbor ekonomický	Ing. Vladimír Pechl
2.1 Odd. informační soustavy	Ing. Daniela Karlíková
2.2 Odd. provozu a investic	Ing. Vladimír Pechl
2.3 Odd. technických provozů	Věra Fialová
3 Odbor služeb	Jana Shejbalová
3.1 Odd. absenčních služeb	Jana Shejbalová
3.2 Odd. prezenčních služeb	Mgr. František Holek
3.3 Odd. meziknihovních služeb	Mária Manoušková
3.4 Odd. knihovních fondů	Dagmar Primová
4 Odbor automatizace a informací	RNDr. Blanka Sapáková
4.1 Odd. automatizace	RNDr. Blanka Sapáková
4.2 Odd. bibliograficko-informační	Mgr. Eva Buková
4.3 Odd. RETRO	Mgr. Marie Valešová
4.4 Odd. soub. katalogu čes. periodik	PhDr. Miroslava Vrbňáková
5 Odd. periodik	Mgr. Radka Chlupová
6 Odd. firemních a obchodních inf.	PhDr. Martina Machátová
7 Odd. rukopisů a starých tisků	Mgr. Jitka Machová
8 Odbor doplňování a zpracování fondů	Ing. Petr Žabička
8.1 Odd. doplňování fondů	Mgr. Hana Rabušicová
8.2 Odd. jmenných autorit	PhDr. Eliška Pospíchalová
8.3 Odd. jmenného popisu	Mgr. Eva Tauwinklová
8.4 Odd. věcného popisu	Mgr. Eliška Vrbová
8.5 Odd. revize fondů	PhDr. Věra Jelínková
9 Odd. knihovnictví	Mgr. Jana Nejezchlebová
10 Odd. hudební	PhDr. Štěpánka Studeníková
11 Odd. zahraničních knihoven	PhDr. Darina Zanášková
12 Technické ústředí knihoven	Dana Perstická

Kontaktní údaje

Moravská zemská knihovna v Brně

Adresa: Kounicova 65a, 601 87 Brno
Telefon: 541 646 111 (spojovatelka)
541 646 101 (sekretářka)
541 646 206 (půjčovna)
541 646 201 (informace)
Fax: 541 646 100
E-mail: mzk@mzk.cz
Internet: <http://www.mzk.cz>

Anglická knihovna, Německá knihovna, Rakouská knihovna

Adresa: Solniční 12, 602 00 Brno
Telefon: 542 210 157
Fax: 542 220 345
E-mail: zanas@mzk.cz

Hudební knihovna

Adresa: Solniční 12, 602 00 Brno
Telefon: 542 212 323
Fax: 542 220 345
E-mail: studen@mzk.cz

Technické ústředí knihoven

Adresa: Solniční 12, 602 00 Brno
Telefon: 542 220 345
Fax: 542 220 345
E-mail: tuk@mzk.cz

